

Parlament a kultura.

Když v roce 1920 zvolilo občanstvo první volené Národní shromáždění se dvěma sněmovnami, nalezla poslanecká sněmovna svůj krov v budově, která byla dříve zasvěcena umění. Ač bylo to východisko z nouze a na přechodnou dobu, mohlo se to vykládati dokonce symbolicky: od počátků národního obrození o s v ě t o u k s v o b o d ě šel národ, který probudily k životu jeho umění, písemnictví, hudba, zpěv, kulturní usilování. Jen po cestě, kterou budovali spisovatelé, publicisté, vědci, hudebníci, skladatelé, malíři, herci, učitelé, profesori, myslitelé, dospěli jsme k národnímu uvědomění a k plnosti duševního a kulturního života. A jestliže hlavní politický sbor osvobozeného národa našel sídlo právě v bývalé koncertní síni a v přímém sousedství s největší uměleckou pokladnicí národní, bylo možno tehdy, na prahu historie československého parlamentarismu, pokládati to za slib, že v československém politickém životě nejen budou v úctě kulturní statky národa, ale že ten politický život sám bude prosycen kulturností, duševností, morálností.

Od té doby uplynulo osm let. Mnoho z těchto nadějí se rozplynulo. Viděli jsme, kterak nejjemnější věci ocitaly se v nejhrubších rukou, viděli jsme, kterak moc silného byla využívána nejen proti slabším, ale také proti myšlenkám, zažili jsme tolik nechutných zjevů, že mnoho slušných, vzdělaných lidí, kteří by měli být základem politického života, začalo se vůbec od politiky odvracet. A přece náprava může nastati jedině zápasem vzdělanosti, kulturnosti, morální vyspělosti s nevzdělaností, nekulturností, opovrhováním morálními »předsudky«, kteréžto nešvary začaly se nebezpečnou měrou roztahovati. Pojem politika začal se dostávat přímo do opačnosti k pojmu kulturního pracovníka. Potlačování odbornictví v nejzávažnějších odborných otázkách, jež se v parlamentě řeší a mnohdy přímé odporování odborným posudkům nemohou nevésti k přesvědčení, že poslanec stojí na opačném pólu než odborník. Případy, kdy se politik chová ke kulturní autoritě pohrdavě a povznešeně, nejsou řídké. Způsob, jakým vystupovali na akademické půdě při kladení základního kamene k budově Masarykovy university v Brně zástupcové Národní shromáždění, nemohl na příklad zajisté přispěti k tomu, aby si vykonavatelé poslaneckého mandátu získali vážnost. Výroky některých politiků, které svědčily o dutosti a nadutosti poměru politických stran k inteligenci a se kterými jsme se nejen setkávali u dělnických stran, ale také a snad mnohem častěji u stran buržoasních (»Mně je v partaji tisíc volů milejších než jeden inteligent«), mohly být kulturním vrstvám jen pohnutkou, aby se obrátily zády nejen k těmto politikům, ale i ke zhrublé politice vůbec. Opakujeme, že je to ke škodě veřejného života, neboť takto jen nabývají dále půdy ti, kterým kultura je v politickém životě něčím nepotřebným. Postupující izolace kulturních pracovníků od politického života izoluje zároveň ony politické pracovníky, kteří mohou si činiti nárok na název lidí kulturních a slušných, a kteří nesou

odkulturnění politiky snad ještě tíže, než jiní. Ve všech stranách jsou přec slušní, poctiví, vzdělaní, kulturní lidé, kteří vědí, že mandát znamená pro ně také morální, kulturní závazek, ale jsou většinou zakřiknutí, odstrčení, zatlačeni, umlčeni tak zvanými politickými nebo hospodářskými zájmy stran. Zápas na obranu kultury může být vybojován jen tím, že kulturní veřejnost se spojí s kulturními politickými činiteli proti hrubosti, nekulturnosti a mnohdy dokonce protikulturnosti politického života. Důstojnou a sebevědomou obranou může se vybojovati na mocenských činitelích alespoň nejzákladnější respekt ke kulturním hodnotám.

Právě teď naskytá se příležitost, aby byl sveden zápas s jedním s nejkřiklavějších projevů protikulturní hrubé politické síly. Nejde při tom ani o prestižní politickou otázku sněmovní většiny, ani o protikoaliční trumf opozice, nejde o nic, z čeho mohou mít prospěch sekretariáty a hospodářské podniky politických stran, jde o onen veřejný majetek kulturní, který tvoří právě umělecká budova bývalého Rudolfiny a ony umělecké památky, které se v ní chovají, jde o samu tuto stavitelskou památku, kterou vytvořil budovatel Národního divadla architekt Zitek a která ve svém uměleckém pojetí je architektonicky i esteticky dovršeným dílem skvělých výtvarných dispoic. Jde o to, aby veřejnost vybojovala si jediné možnou odpověď na otázku, co je vyšším veřejným zájmem, zda umělecké a kulturní dílo vysoké hodnoty, či pohodlnost a rozlehlost sněmovních místností. Jde o to, aby kulturní veřejnost zabránila hanbě, že v jubilejním roce československé Národní shromáždění dopustilo se vandalství.

*

Je obecně známo, že od jara činí se nátlak na to, aby se z Rudolfiny vystěhovala obrazárna Společnosti vlasteneckých přátel umění a postoupila své místnosti sněmovně, která prý jich potřebuje. Je známo, že ministerstvo národní osvěty dokonce podporovalo tyto snahy až tak, že chtělo přinutiti Společnost, aby se nastěhovala do soukromého domu, že k tomu cíli byla dokonce nastrčena Ústřední matice školská jako prostředník a pláštík a že jen důrazná veřejná kritika, podporovaná uměleckými korporacemi, zabránila tomuto řešení, při němž bylo nebezpečí úplné zkázy uměleckých památek rudolfinské galerie. Kulturní veřejnost při tom chovala se k samotnému přání, aby se vyklidila obrazárna, velmi tolerantně, a žádala jen tolik, aby — je-li nutné přestěhovati obrazárnu, — stalo se tak do vyhovujících místností. Nebylo by se tedy mohlo tvrditi, že veřejnost zachovala se nepřátelsky k potřebám parlamentu. Nezkoumala ani, zda potřeba rozšířiti sněmovní místnosti, je skutečně tak nezbytná, aby se musilo hýbat s obrazárnou. Když tedy nebylo možno přestěhovati obrazárnu do soukromého domu, naléhá se nyní na řešení jiné, aby totiž se obrazárna přestěhovala do budovy veřejné, a ministerstvo školství vyzvalo již Společnost vlasteneckých přátel umění, aby obrazárnu přestěhovala do konce října do nových místností, které jí najalo v právě dokončené budově městské knihovny. Společnost odpověděla ministerstvu

na toto ultimatum připsím, v němž prohlašuje, že není možné přestěhovat obrazy na zimu do nové budovy, jež nemůže být dostatečně suchá, a požádalo, aby lhůta k přestěhování byla prodloužena alespoň do května příštího roku, než provisorní místnosti v městské knihovně dostatečně vyschnou. Nevíme, jak odpoví na tyto námítky ministerstvo, jemuž přísluší péče o osvětu a které tak sebeobětavě vyhovuje nárokům poslanecké sněmovny, nechceme ani zkoumat otázku vhodnosti či nevhodnosti nových místností, — ač jediný odborný hlas pochyby by měl zaraziti rozhodování. — Můžeme se však právem tázati, zda všechna tato opatření jsou nutná, jaké další důsledky bude mítí vystěhování galerie, zda celý tento postup odpovídá oně úctě ke kulturním hodnotám, kterou bychom rádi viděli u zákonodárných sborů.

Především pokud jde o prvou otázku. Ačkoli při rozhodování o nových adaptacích rudolfinské budovy pro účely sněmovní podávají se velmi kusé a neurčité zprávy, přece zdá se, že mohu s dobrým svědomím říci, že pro spořádaný chod parlamentních věcí není těchto změn třeba. Pokud se mi podařilo zjistiti, do místností, jež by se uprázdnilo odchodem galerie, má se nastěhovati sněmovní presidium, to jest předseda a místopředsedové sněmovny a ovšem také sekretariát, který musí mítí své místnosti v přímém sousedství předsedovy kanceláře. Všechny ostatní změny vyplývají jen z tohoto přemístění úřadoven předsednictva. Nelze přesvědčivě tvrditi, že sněmovní předsednictvo by bylo stísněno za nynějšího stavu. Předseda má k dispozici velkou místnost, krásně a účelně upravenou, kde také mohou zasedati konference předsednictva a klubovních předsedů a ke které přiléhá rovněž dosti rozlehlá čekárna. Sekretariát má několik místností, ne sice příliš velikých, ale přec takových, že tam lze v klidu a pořádku úřadovati. Místopředsedové pak mají v budově klubů každý svou vlastní, přepychově zařízenou pracovnu, takže nikdo z nich si nemůže stěžovati na nepohodlí; ostatně i zde bylo při úpravě namnoze vyhověno osobním přáním. Stav tento, který trvá osm let, není takový, aby bez jeho změny nemohl parlamentní aparát dobře klapati. Jestliže se tedy stěhují tyto všechny úřadovny, má to jen za účel dosíci větší pohodlnosti a příjemnosti úřadoven. V nové úpravě by měl předseda kabinet a pro konference předsednictva a sněmovních předsedů by se zřídil konferenční sál, sekretariát by snad dostal lepší a příjemnější pokoje a sněmovní místopředsedové by sídlili v přímém sousedství mezi sebou. Takto by trakt vedoucí k Vltavě obsadilo předsednictvo a zabralo by při tom v zájmu snadnějšího přístupu k zasedací síni (dokonce pomocí zdviží, jež mají býtí zřízeny) nynější vládní pokoje u diplomatické lóže. Tyto změny nejsou nezbytnou nutností, a sněmovna mohla by zcela dobře a klidně žíti i bez nich. Proto také není nezbytnou potřebou, aby pro větší pohodlí proti nynějšímu stavu, jenž není nepohodlím, byla vystěhovávána obrazárna, chovající nejvzácnější umělecké památky, základ příští státní galerie, a aby poslanecká sněmovna, která se nastěhovala do budovy umění původně — kdy budova byla ještě majetkem pražské spořitelny — jako nájemník, vystrnadila tak bezohledně z dlouholetého příbytku spolubydlícího, který přec jen znamená něco trvalějšího než šestileté volební údobí.

Ale budiž, předpokládejme, že dosavadní stav je nedostatečný, že je nezbytně nutno, aby se galerie vystěhovala, že nové její umístění bude dokonalé, — a s těmito všemi výhradami ponechme stranou přestěhování gale-

rie. S čím však nemůže se kulturní veřejnost v žádném případě smířiti, je způsob, jakým se má naložiti s uměleckou budovou po vystěhování obrazárny. Sněmovní budova má býtí totiž přebudována, přebourána a přestavěna způsobem nejen nepietním, ale přímo vandalským. Ještě není definitivně rozhodnuto o osudu obrazárny, a již se dějí od léta adaptace, které znamenají prvý krok k přestavbám dalším. Aby vláda vyklidila své nynější místnosti, které, jak již řečeno, miní zabratí sněmovní předsednictvo, byla již z velké místnosti nad hlavním vchodem do Rudolfiny vystěhovávána část parlamentní knihovny, která pak, taktó vypuzena vládou, má zase dostati náhradu v některé místnosti nynější obrazárny. Tato velká průčelní místnost bude rozdělena na tři pokojky. Aby se do nich mohlo vcházeti zvláštními vchody, byla přistavěna v zasedací síni na galerii pro obecenstvo již nyní nová chodba, která zhyzdila vzhled celé zasedací síně, dřívějšího koncertního sálu, svou architekturnou nejkrásnějšího v Praze. Nejvelkolepěji až dosud působilo v tomto sálu vysoké vzdušné sloupoví, které dodávalo sálu vzhled vpravdě majestátní a při tom umělecky úplně dovršený. Zeď zřízené spojovací chodby porušuje nejen celou architektonickou strukturu zasedací síně, ale přímo láme a ničí pohled na sloupoví, jež tvořilo největší estetickou hodnotu sálu. Proti zřízení této podivné škatule protestoval prý již státní památkový úřad, ale na jeho názor za dnešních poměrů sotva se vezme zřetel. A nyní se již probourává zeď mezi novými vládními místnostmi a zasedací síně, aby se zřídily trojí dveře z vystavěné chodby do vládních pokojů. Poprvé se porušuje zásada prvního upravovatele Rudolfiny pro sněmovnu, arch. Roštlapila, že totiž zdi a výzdoba sněmovny jsou nedotknutelné. Jediná výjimka, kterou Roštlapil učinil z této zásady, byl přechod z Rudolfiny do bývalého akademického gymnasia. Nyní však se již začala ve sněmovně bořivá činnost, zkazil se ohavně vzhled nejnádhernějšího sálu svého druhu v Praze, a estetika budovy utrpěla újmu, která není omluvitelna žádnou provisorností adaptace.

To však je jen náznak toho, co se má dáti dále. Jak by byla chut řádití v části, kterou dnes zaujímá Společnost vlasteneckých přátel umění, nelze si ani učiniti řádnou představu. Obrovská a mohutná vstupní halla k místnostem nynější obrazárny, kde se nyní konají dočasné výstavy Krasoumné jednoty, má býtí proměněna v poslaneckou restauraci a úplně zničena. Tento obrovský a umělecky rovněž ucelený sál, sahající od přízemí až ke střeše, má býtí rozdělen na dvě patra. Nádherné dvou-ramenné mramorové schodiště, vedoucí k obrazárně, má býtí zbořeno. Ježto Státní památkový úřad rozhodně proti tomuto barbarství protestoval, činí se pokusy zlomití jeho odpor zase prostřednictvím ministerstva, pověřeného péčí o osvětu. Kdyby však se přece nepodařilo prosaditi tento úmysl, pak se uvažuje o různých možnostech, jak upravití budoucí sněmovní hostinec tak, aby toto schodiště, zase umělecké a esteticky cenné dílo, bylo alespoň zamaskováno tak, aby nebylo vůbec vidět. Zničení pohledu na architekturu zasedací síně a zničení pohledu na krásné schodiště ukazuje nedostatek smyslu pro estetiku již samo o sobě více než dostatečně. Ale i ve výši příštího prvého poschodí, vytvořeného z této hally horizontálním přepažením, má se pokračovati v díle zhouby. Horní osvětlení nynější hally má býtí zrušeno a místo toho mají býtí v nynějších pevných zdech vybourána okna. Krásná loggie nad mramorovým schodištěm

u vchodu k nynější obrazárně má být zabedněna nebo zasklena. A tomu všemu se říká nevinným slovem »adaptace«. Prostý člověk by tomu řekl přebourání a přestavba celé budovy, ten pak, kdo si váží kulturních statků, nemůže to nazvat jinak než vandalstvím.

Přes tři miliony korun, podle jiných informací dokonce snad na šest milionů, má stát toto dílo zhouby. Jestliže však je už pobuřující tato částka, která se má vynaložiti na zkažení uměleckého díla, pak ještě více může rozhořčiti neúcta ke kulturnímu dílu, která se takovýmito úmysly a z části již i činy projevuje se strany poslanecké sněmovny. Veřejnost musí se postavit na odpor, který musí být tím ucelenější, že dosavadní protesty a publicistické projevy ukázaly se málo účinnými. Veřejnost musí povznést hlas tak silný, aby vyburcovala také ony členy sněmovny, kteří si činí nárok, aby byli pokládáni za kulturní pracovníky. Musí na nich žádati, aby se postavili na záchranu umělecké památky takové ceny, jako je Rudolfinum. Jinak by přijímali na sebe spoluodpovědnost za to, co se má ve sněmovně státi. Ti jsou kulturní veřejnosti povinni dokázat, že ve sněmovně nesedí jen lidé, kteří nikdy nevzkročili do rudolfské obrazárny a nemají proto zdání o jejím významu, kteří mohou s klidným svědomím pohlížeti na zhyzdění síně, v níž skládali slib, a kteří budou moci se stejným klidem usednouti k prostřenému stolku ve zrušené vstupní halle k bývalým místnostem obrazárny. Jsou určité statky, které mají nepomíjející cenu i v sebe větší nouzi, tak jako jsou památky, kterých se nevzdá chuďas ani v době hladu. Takovou památkou má být pro nás i pro všechny příští generace stavitelská památka takového druhu, jakou je bývalé Rudolfinum.

V těchto dnech jedná se ve sněmovně o státním rozpočtu. Zkoumají se všeliké položky, jejich účelnost, prospěšnost, škodlivost. Kulturní činitelé v parlamentě mají zde nejen příležitosti, ale přímo povinnost žádati vysvětlení, kdo a z jaké příčiny dal popud k těmto činům, kdo je odpověden za to, co se již stalo, i za to, co se teprve státi má, za jaké kulturní a umělecké odpovědnosti činí se návrhy a rozhodnutí o přestavbách, proč na projekty úprav nebyla vypsána umělecky odpovědná veřejná soutěž, jakých nákladů si vyžádají tyto úpravy, kde jsou v rozpočtu utajeny, jaké vlastně to mají být úpravy, — a pak vynaložiti všechny síly, aby zabránili kulturním škodám. Námitky, že úpravy jsou provisorní, nemají v očích kulturní veřejnosti žádné váhy, neboť ani dočasně nemůže se připustiti takové zhyzdění. Učiní-li tak, získají si nejen zásluhu o zachování uměleckého díla, ale také rehabilitují vážnost poslaneckého mandátu právě tam, kde nejvíce poklesla, a přispějí tak celému parlamentarismu. Ukáží tak, že do paláce umění, kterým bylo Rudolfinum, nenastěhoval se parvenu, ale kulturní obyvatel. Možná, že by to byl první krok k tomu, aby kulturní hodnoty nabyly zase větší platnosti v politickém a veřejném životě. Vždyť jen tehdy dospějeme k utěšenějším politickým poměrům, jestliže politický život bude nasycen úctou ke kultuře a duševním statkům.

Václav Koenig.

P O Z N Á M K Y

Moskva píše do Prahy.

Výkonný výbor komunistické internacionály poslal československé komunistické straně otevřený list, který, otištěn v »Rudém Právu«, vydal čtyři a půl sloupce. Není v tom listě mnoho, co by u nás už každý nevěděl: že československá komunistická strana je v krizi, že Rudý den byl nehorázná ostuda, že strana ztrácí vliv na massy atd. To konec konců vědí naši komunisté také. Vládcové třetí internacionály ovšem nenapsali dopis jen tak pro větší slávu theorie; připojují hned pokyny, co se má dělat. A poněvadž neschopnost naší komunistické strany odporovat jakémukoliv přání z Moskvy je obecně známa, lze očekávat, že strana se zařídí podle příkazu. Dopis internacionály zjišťuje příčiny krise a předpisuje lék. Příčiny: ve straně dosud podržely oportunistické elementy silné posice, strana se dovedla zbavit sociálně demokratických tradic, to vede k »přehnaně legalistické orientaci v praktické práci«; strana si příliš dala imponovat stabilisací kapitalismu a klesla do pasivity; následek je nepřipravenost k rychlé mobilisaci mass; »v Rudý den projevila se strana úplně izolovanou od mass«; vnitřní nebezpečí pravičáctví je největší nebezpečí pro stranu. Lék: diskuse ve straně, a do vedoucích orgánů mají být přitaženi mladí revoluční dělníci, nezatížení sociálně demokratickou tradicí; »všechny živly, které brzdí aktivisaci strany a které nepřekonaly ještě sociálně demokratické tradice, mají být odstraněny«; »od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě — to je obrat, který musí strana v nejbližších měsících provést«. — Jsme přesvědčeni, že ani dopis internacionály neudělá z československé komunistické strany více, než jest: strana revolučních hesel, neschopná revolučního činu. Marno je přesazovati ruského ducha (jasně se jevícího v poznámce o »přehnaně legalistické organizaci v praktické práci«) do našich poměrů. Je podivno, že moskevští theoretikové, kteří přece tolik se nadsputovali o rozdílu mezi revoluční a nerevoluční situací, se domnívají, že jedním fermanem mohou zrevolucionisovat stranu v nerevoluční situaci. Československá komunistická strana je taková, jaká může být v našich poměrech, a je marno ji strkat do té revoluční aktivity, jakou projevili ruští bolševici. Internacionála by mohla mít pod jednou podmínkou aktivnější československou komunistickou stranu: že ji bude mít zároveň mnohem menší. Je u nás možno snad vytvořit revoluční sektu, ale ne revoluční stranu se čtyřiceti poslanci. Komunistická strana získala agitací velké davy, které sice volí tuto stranu, ale nejsou ochotny k revolučním manévřům a dobrodružstvím. Internacionála by musila vyoperovat ze strany nikoliv pouze oportunistické vůdce (včera ještě, mimochodem řečeno, platili tyto vůdce za největší radikály), nýbrž také od oportunistických mass, které milují trochu klidu a pohodlí. Dnešní situace v Československu naprosto není příznivá zrevolucionisování strany; Moskva také k tomu požadavku nedošla tak, že by byla uvážila situaci v Československu, nýbrž toho potřebuje pro své zájmy: sovětské Rusko potřebuje ve všech zemích radikální, k akci naladěné komunistické strany, ochotné nést svou kůži na trh pro Rusko. Ovšem že ani dopis na dvacet sloupeň »Rudého Práva« z nerevoluční strany revoluční neudělá. Proto pokyny internacionály krizi v Československé straně nerozřeší; naopak ji zostří, neboť zatěžují stranu požadavky, které ona nemůže splnit. Jsou tomu právě tři léta, co internacionála také nařídila naší komunistické straně diskusi o zboljšisování; strana diskutovala podle rozkazu a provedla dokonale zboljšisování na papíře. Ve skutečnosti právě od oné diskuse a od

onoho theoretického zboljšování počalo praktické odboljšování a zlenivění strany. — Jinak je dopis dokladem, že dnešní vedení dohrálo svou úlohu a může jít. Budou se hledat mladí revoluční dělníci, nezatížení sociálně demokratickou tradicí. Nikdo neměl obzvláště příznivé mínění o dnešních vůdcích; mají však nyní býti nahrazení lidmi úplně neznámými z kruhů radikální mládeže. Moskva uvidí, že ani s nimi štěstí neudělá. Jedná podle své staré zásady: jestliže vůdci nevyhovují, mají býti vůdci »prostí dělníci z davu.« Československá komunistická strana je jistě v krizi. Ale to není nic proti krizi, v jaké se octne, jestliže mladí revoluční dělníci z davu opravdu se stanou vůdci a budou dělat to, co od nich Moskva žádá. Pak se revoluční a nerevoluční šiky ve straně od sebe oddělí: možno vsadit sto proti jedné že Moskva nebude potěšena výsledkem,

Tak se asi jeví věci, pokud se týká Moskvy. Pokud se pak týká dra Šmerala, vypadá to trochu jinak. Je nemyslitelné, že by dopis kominterny byl psán bez jeho součinnosti. Je už dva roky v Moskvě a je prý v Kremlu jako doma. Jistě je oblíbencem Stalinovým. Před třemi lety byl Šmeral v československé komunistické straně odstaven ve jménu radikalisace a boljševisace. Zdá se, že to soudruhům nyní oplácí a zase ve jménu radikalisace a boljševisace. V boljševismu je osobní boj vůdců o moc vždy zahalen do theorie: theorii odstavil Zinověv Trockého, theorii odstavil Stalin Zinověva, a theorii odstavuje nyní Šmeral dosavadní vedení komunistické strany. Drží se ovšem přísně v pozadí, neboť ví, že není možno mluvit o boljševisaci a o Šmeralovi zároveň a nevzbudit při tom dojem komiky. Šmeral má asi o komunistické straně v Československu své vlastní myšlenky a čeká, až v Moskvě tak zmoudří, aby byli schopni ji pochopit a uznat. Zatím čeká a přihlíží, jak se diskredituje jedno vedení za druhým. Dovede čekat trpělivě jako Čiňan. Není žádné pochyby, že také vedení »mladých revolučních dělníků« se zdiskredituje. Pak snad přijde definitivní Šmeralova doba.

Pražské hospodářské konference na uvítanou.

Mezinárodní hospodářská konference v Praze? Jaký jest její úkol? Budou se na ní klásti základy k novým formám hospodářských vztahů mezi státy? Ne, nic takového. Její úkol jest skromnější: je to pokus seznámiti širší veřejnost s hospodářským dílem Společnosti Národů. A tento úkol jest uvítati co nejvřeleji. Veřejnost o tomto ví málo nebo nic. Společnost Národů je pro ni jen jakýmsi forem řečnických souborů a věčných debat o odzbrojení. Veřejnost snad zajímá se ještě o rumunské optanty, spor polsko-litevský neb bulharskou půjčku, přeskakuje však skromné novinářské zprávy o hospodářské činnosti této instituce. Je pravda, že tato činnost byla dosud tichá a měla daleko do jakékoliv sensačnosti. V čem konkrétně záleží tato drobná a důležitá práce? Nejtěžší kapitolou jest postupné provádění technických předpokladů praktického užití zásad, schválených konferencí. Na příklad: Je možno s úspěchem prováděti doporučení konference o obchodní politice a o obchodních smlouvách při dnešním chaosu celních tarifů, v jejich spleti různých systémů a nemožné a často zálučné specialisace? Proto ve Společnosti Národů se skrytě pracuje na unifikaci celní nomenclatury. Či je možno cokoliv podniknouti v doporučované racionalisaci průmyslu, když postrádáme dosud nejnütnějších statistických dat, a ta, která existují, popírají se vzájemně? Proto se zde pracovalo na unifikaci statistických metod a připravuje se vše na mezinárodní statistickou konferenci, která se sejde již za dva měsíce. Ještě více takových příkladů dalo by se uvést, a ten, kdo nechce být překvapen — ani nemilá překvapení nejsou zde vyloučena — měl by se snažiti alespoň v hlavních rysech tuto přípravnou práci sledovati. Právě Československa se několik bodů konference dotýká více než

jiných států. Můžeme začíti s podepsanou již mezinárodní úmluvou o odstranění dovozních a vývozních zákazů; již v nejbližších týdnech budou naše zákonodárné sbory povolány rozhodnouti o její ratifikaci; novináři i politické strany budou museti k ní zaujmouti stanovisko. Sama svou důležitostí si to vynutí. Není pochyby, že vstoupí-li u nás v platnost, zasáhne velmi citelně do našich hospodářských poměrů: prospěje našim exportérům, kteří v cizině najdou hranice bez umělých závor (jaké jsou dosud zejména v Polsku, Maďarsku, Rumunsku i jinde), dotkne se méně příjemně všech těch, kteří dosud odpočívají ve stínu našeho povolovacího nepovolovacího řízení. Náš autoprůmysl, naše kruhy vinařské, naši chovatelé dobytka, ti všichni za krátkou dobu volky nevolky budou nuceni obřáti se touto konferencí a hledati v ní možnosti, které jim snad dává. Naše agrární kruhy měly by obrátiti pozornost ke studiu otázek veterinářských, jež bylo zahájeno z našeho popudu, a které zemědělstí odborníci právem pokládají za logický doplněk konvence o uvolnění obchodu. Neboť nebylo by zajisté spravedlivé, aby některý stát mohl se vymknouti dodržování jejích ustanovení vůči některým zemědělským produktům pouhou libovolnou výmluvou veterinárního zájmu. Poutavé jsou i studie podnikané za účelem postupného současného snížení cla v určitých vybraných druzích zboží. Ani zde nemůže nám býti lhostejno, které zboží bude vybráno dříve, zda zboží, jehož jsme výrobci či spotřebiteli, zda jen jeho surovina či rovněž polotvar i hotový výrobek. Nemůže nám to býti lhostejno tím spíše, že již nyní jsou na programu studia dvě skupiny zboží, nás velmi interesující, a to dříví (kulatina, řezivo i papír) a kůže (surové, vydělané i hotové výrobky kožené). Na konec nutno ještě uvést — a tím československý zájem na hospodářské činnosti Společnosti Národů snad se nejlépe projeví — že v důsledku belgického návrhu, učiněného letos, připravuje se důkladné studium cukerní otázky. Neví se sice ještě, kam a k čemu toto studium povede a jaký konkrétní výsledek nám přinese. At jsme právem skeptičti vůči pomoci z venčí, přece je jisto, že nalezneme-li někde pochopení našeho odporu vůči takovým otřesům průmyslu, jaký pocítilo nedávno naše cukrovarnictví z Anglie, bude to v hospodářské organizaci Společnosti Národů a nikde jinde.

Těchto několik řádek snad přesvědčí, že ignorování hospodářského díla Společnosti Národů nedá se omluviti poukazem na neaktuelnost a utopismus. Hospodářská konference má nás naučiti rozeznávat mezi utopistickým a mezi novým, mezi tím, co je třeba odhoditi jako neseriosní o předčasně, a tím, čemu nutno se podříditi jako nezadržitelnému, s čím nutno se vyrovnat jakožto s budoucností.

Dr. Er.

Také jedna amnestie.

Zijí mezi námi lidé, kteří nemajíce na svědomí žádný delikt, přece jsou zákonem trestáni. K desetiletému výročí Republiky je vyhlášena rozsáhlá amnestie, tito nebudou však do ní zahrnuti protože nespáchali žádný přečin. Jsou to občané po převratu dobrovolně rozvedení z důvodu tak zv. nepřekonatelného odporu. Až do zavedení nynější praxe soudní byli takto rozvedení manželé rozloučení, i když jeden z nich odepřel dáti svolení k rozluce, uplynula-li tři léta od rozvodu a oni neobnovili spolužití. Pak byl odstaven tento rozumný způsob řešení a nová soudní praxe vtiskuje zbraň msty do rukou uražené ješitnosti, požadující do nekonečna, aby obě strany, dobrovolně rozvedené, provedly i oboustranně dobrovolnou rozlučku. Že k takové rozluce dojde jen tehdy, jsou-li obě strany rozumné a inteligentní, je nabitelní. Po rozvodu si jedna věc rozmyslí

(žádný, ani písemný slib v té věci neplatí, neboť soud prohlašuje takové závazky za nemorální) a ukájí buď mstu, anebo požaduje výpalné. Takových lidí je nemnoho, snad jen několik set, neboť jsou to oni, jimž do zavedení nové praxe neuplynula potřebná lhůta tříletá, dříve praktikovaná. Rozváděli se u vědomí, že i kdyby se stalo a druhá strana svůj slib po roce nedodržela, stačí tři léta počkat. Tato důvěra v platnost zákona byla jim vzata, aniž bylo učiněno opatření, aby případy, vzniklé ještě za staré praxe, měly čas dozrát. Je známo, že nikdo rozumný neprovádí dnes již pouhého rozvodu, ale sahá současně po žalobě na rozluky. Jednalo by se tedy pouze o udělení »amnestie« lidem touto novou soudní praxí zaskočeným, kteří byli rozvedeni později, než mohlo uplynout žádoucí tříletí, po němž byla dříve dosažitelná rozluka i bez souhlasu druhé, nahněvané nebo vypočítavé strany. Jedná se o kruté bezpráví, a bylo by lidským činem, aby msta byla vzata z rukou jednotlivců. Stojí ostatně za uváženou, je-li morálnější praxe nynější, nutící strany ke lži (zpravidla se dohodnou na fingovaném cizoložství — to není nemorální úmluva? — které jedna z nich zažaluje), než aby bylo poctivě a po pravdě řečeno, že se rozvádějí proto, že se sobě navzájem zprotivily. Ovšem bez obavy, že může být pak jedna z nich vytrépana zvlášť druhé, že nedosáhne vůbec rozluky a tím i svobodného rozhodování o své vlastní osobě.

—ver.

Boj proti přeludu.

Pan senátor Klofáč slavil šedesáté narozeniny, a při té příležitosti pronesl řeč, ve které jaksi shrnul své životní zkušenosti. Dočítáme se, že v té řeči pravil mimo jiné také toto:

»Musí už jednou také přestat představa, že intelektuálové a la t. zv. inteligence tvoří třídu, která má politicky vésti.«

Tedy toto panu senátorovi Klofáčovi k vůli udělat nemůžeme, ač je to celkem milý pán. K tomu, aby představa, že inteligence má být politickým vůdcem, konečně už jednou přestala, bylo by dříve třeba, aby konečně už jednou počala. Co není, nemůže přestat. Je pravda, že v dobách obrozeneckých u nás inteligence vedla národ, a že ostatní vrstvy k ní vzhlížely s »uctivým založením myslí«. Ale to je pryč jako loňský sníh. Pochybujeme, že by p. senátor mohl dokázat, že u nás vládne představa o inteligenci jako politickém vůdci. V praxi vidíme spíše opak. Inteligence je vytlačena z vůdčích politických míst, politikové, na hony vzdálení problémům, o nichž mají jednati, odmítají i jen slyšeti odborníky. Uvedme toliko tři velké případy z poslední doby: při agrárních clech, při správní reformě o z počátku také při novelisaci sociálního pojištění koalice vůbec odmítla slyšeti odborníky, t. j. inteligenci. Pan dr. Kramář na př. řekl při jednání o reformu veřejné správy, že jest to věc politická, v níž nemají odborníci co pohledávati. Tedy to nijak nevyjadřává na vládu inteligence, spíše je to stav, který ani nedosahuje rozumného využitkování inteligence ve veřejném životě. Faktický stav je takový, že nikoliv u inteligence, ale u kaprálů stran je soustředěn všechen skutečný vliv. Nelze ukázat na žádný zjev, který by nasvědčoval tomu, že zijeme pod vládou intelektuálů. Smiřujeme se s tím faktem a utěšujeme se úvahou, že nemá-li inteligence ty vady, jako ostatní vrstvy, má za to zase jiné. Ale rozhodně s úžasem se dovidáme, že p. senátorovi Klofáčovi je tento stav ještě málo. Koho by ještě chtěl vypudit? Radíme mu, aby začal s reformou ve své vlastní straně; může na př. odstavit s vůdčích míst Beneše a Frankého a dosadit tam třeba p. Zemínovu a p. Buřivala. Dovedlo by ho to upokojit?

P O L I T I K A

Ferd. Peroutka:

Problém Hodža.

II.

Když koburská aféra hýbala veřejností i parlamentem, povstal ve sněmovně Hodžův přítel a podvůdce (nevím přesně, které z těchto označení patří na místo první) dr. A. Štefánek a řekl asi toto:

»Hodžovo jméno zná na Slovensku každé dítě, všichni dospělí Slovinci bez rozdílu stran jsou pyšní, že Slovensko má ve vládě a v Praze tak vynikajícího člověka. Hodža patří mezi první a nejlepší bojovníky a pracovníky na poli národního sblížení a konečného sjednocení Čechů a Slováků... Myslete si o Hodžovi, co chcete, ale uvěřte, že je nejvýznamnějším reprezentantem Slovenska. S ním se ztotožňuje téměř celé Slovensko. Jeho moudrost otcovskou a politickou respektují i mnozí poslanci jiných politických organizací. Přes jeho mrtvolu se nedostanete k srdcím poctivých a národně smýšlejících Slováků.«

Nevím, je-li to pravda až do těch dětí, ale jistě Hodža má své čestné místo mezi politickými buditeli Slovenska a známost jeho jména tam není jen povrchní. Po Štefánkovi promluvil pater Hlinka, a ač má mnoho lidí raději než Hodžu, volky nevolky potvrdil leccos z toho, co bylo před ním řečeno. Snad každý Slovák, který se dostane do sporu s Čechy, může počítat ve svůj prospěch také s onou lehkou nedůvěrou, kterou chovají vůči Čechům i rozumní Slovinci, kteří nepatří k luďákům, ono známé hledání »krivdy«, jíž se dopustil Čech na Slovákovi; a poněvadž Hodža prostřednictvím svých přátel a podřízených vždy spojoval svou osobní otázku se slovenskou v jedno, je možno, že by se mu podařilo zmobilisovat kus slovenského uvědomění, kdyby byl donucen vésti velkou bitvu o svou politickou kariéru. Že by váhal tak učiniti, že by se rozpakoval pro svou osobní posici hoditi na váhu otázku československé jednoty, to se zdá — při bližší znalosti jeho povahy — vyloučeno. Je-li jeho posice na Slovensku vskutku neotřesitelná, neodvažují se usuzovat. Byly už chvíle, kdy sám nemohl své postavení považovat za neochvějné: tomu bylo tak po volbách v roce 1925, kdy lidová strana — prý pro volební metody, kterých Hodža proti ní užil — žádala po Švehlovi jeho hlavu; a poněvadž v té době se již po ní žádalo, aby vstoupila do vlády, nebyl její hlas bez váhy. Tehdy se Hodžovi podařilo věc urovnat. Praví se dále, že má málo upřímných přátel a že hlavní pouta, která k němu lidi poutají, jsou ukuta z bázně a touhy po prospěchu, což jsou ovšem dva dosti mocné city lidské. Moc obyčejně plodí další moc, a mocný muž přitahuje. Ačkoliv Hodžova strana daleko není na Slovensku nejmocnější, připadala jí tam přece skoro všechna skutečná výkonná moc, poněvadž státní moc lze svěřit jen do rukou strany státo- tvorné: nikoho nenapadne svěřovat nějakou moc komunistům, a luďáci byli dlouho pochybnější živel, než aby pražští státníci mohli klidně spát, kdyby obstarávání slovenských věcí bylo svěřeno straně lidové. Tak připadl Hodžovi hlavní vliv na Slovensku, ač tam vede jen menšinu. Vadou přátel mocných a vlivných mužů bývá, že nejsou vyzkoušeni v neštěstí: není jisto, kolik obětavosti by ze sebe vydali, kdyby hvězda jejich vůdce počala blednout.

Ale bylo by pochybené spekulovat stále jen s takovými vyhlídkami; porazit Hodžu nemůže být samoúčelem. Pravda, byla doba, kdy neměl na náš politický život příznivý vliv, kdy důkladně pomáhal vnést do něho neblahý živel rozervanosti a vášnivých bojů a postavil osobní otázky nad věcné. Ale je-li něco, co by mohlo tohoto schopného a energického muže postavit do služeb dobré a obecné věci, mělo by to být podniknuto. Ať máme proti němu cokoli, měl by nám být bližší než luďáci, kteří stále ještě dobře nevědí, komu patří, kteří nedovedou se rozloučit s osobami, v nichž je více maďarského uvědomění než slovenského, živí nesvědomitě protičeskou nenávistí a řemeslně pracují v rozkoľu. Dovedl-li by Hodža udržet na uzdě tyto tendence ludové strany, hrál by velmi prospěšnou úlohu v tomto státě. Nebylo by tedy moudré, aby pokrokové kruhy jednou pro vždy si řekly, že Hodža může býti jen nepřítelem. Nelze ovšem přehlížeti, že hlavní překážky vycházely dosud od Hodži samého. Dohoda ve státním zájmu by však byla s ním možna, kdyby se — jak bychom to řekli — trochu uklidnil.

Vůdcovství v slovenské části agrární strany a tím i moc na Slovensku spadly Hodžovi do klína, když se mu podařilo podkopat postavení Šrobárovo. Nepřátelství těchto dvou mužů není tajemstvím, Šrobár řekl v senátě otevřeně, co si o Hodžovi myslí, a agrární strana mu musila zakázat vydávání týdeníku, ve kterém společně se socialisty chtěl otevřeně potírat Hodžovu politiku na Slovensku. V Šrobárových pamětech, které brzy vyjdou, bude snad bližze vyložena povaha tohoto konfliktu, a může to být jeho protivníkovi dost nepříjemné. Zde chci se toliko zmíniti o jedné věci, která přispěla k vítězství Hodži nad Šrobárem. Seton Watson ve své knize »Nové Slovensko« praví, že »osobní rivalita mezi Šrobárem a Hlinkou, která je nepopíratelný historický fakt, velmi přispěla k otrávení situace na Slovensku«. Ať už Šrobár nabídl Hlinkovi referát pro katolické věci nebo nenabídl, ať už ho navrhl prezidentovi jako plnomocného ministra či ne (Seton Watson v dodatku k své knize doznává, že křivdil Šrobárovi, vylíčil-li věci tak, jakoby Šrobár chtěl vyloučit Hlinku z všeho vlivu), fakt je, že protestant Šrobár nedovedl se dohodnout se slovenskými katolíky a že to mělo neblahý vliv na tuto zemi, nedosti ještě připoutanou k republice. Pokroková politika chybovala u nás v prvních dobách tím, že neměla trpělivosti a nebrala ohled na zvláštnosti Slovenska. Ačkoliv možná je pravda, že protestanti jsou solí Slovenska, protikatolická politika na Slovensku bude vždy oslabovat souvislost této země s republikou, dokud Slovensko bude zemí převahou katolické. A ačkoliv Hlinkovy chyby jsou obecně známy, bylo by bývalo s velkým prospěchem, kdyby bylo možno tohoto bouřlivého kněze hned v prvních dobách získat pro spolupráci. Jakkoliv velké jsou ostatní přednosti Šrobárovy, zde neměl úspěchu, a snad by byl ani nepovažoval za úspěch, kdyby se mu bylo podařilo, o čem zde mluvíme. Je to přímý muž a šel jedním směrem. Výsledek byl, že se ocitl v nepřekonatelném rozporu se slovenskými katolíky a že nebylo pomyslení na dohodu s ludovou stranou, dokud Šrobár bude exponentem pražské vlády.

Tady nasadil páky Hodža. Tento pružnější, oportunističtější muž, který snad v této věci měl také více porozumění pro potřebu státu, dal se jinou cestou. Šrobár bral nepřátelství ludové strany jako fakt, nad kte-

rým ani netřeba hořekovat. Hodža, ač také evangelík, zahájil opatrnou kampaň pro dorozumění s katolíky a s ludovou stranou. Jevil-li se Šrobár jako překážka, znamenalo Hodžovo jméno naději na lepší poměr k ludové straně a zmenšení rozporů na Slovensku. V tomto znamení konečně zvítězil — v tomto znamení a různými prostředky, mezi něž hlavně patřilo osobní získávání lidí a houževnaté sbírání moci. O těchto prostředcích se snad bude ještě jednou na Slovensku mluvit. Teprve když překonal Šrobára, který stál aktivněji při vzniku republiky, byl Hodža na počátku své velké politické kariéry.

Není všechno, co je pravda v Čechách, pravdou také na Slovensku, a Hodža, který musí stále mít na paměti dohodu s ludovou stranou a problém připoutání této strany k republice, je nucen na některé věci dívat se jinak než pokrokaři z Čech. Dejme za příklad poklony, které udělal před svatým Václavem. V tom u nás někteří viděli výraz jeho reakční linie a nadbívání katolíkům. Je možno, že v tom bylo i trochu toho nadbívání, neboť Hodža vždy pečuje o to, aby posílil a zabezpečil svou osobní posici, a vychází velmi vlídně vstříc těm, od nichž taková posílení a zabezpečení očekává. Z toho důvodu několikrát překvapil štědrým rozdáváním politických a ideových darů. Ale bylo v tom i něco jiného: na Slovensku zůstává dosud lidovým světcem svatý Štěpán — a to jest, jak známo, maďarský svatý. Slovenský politik lépe než český cítí nutnost nahradit tento symbol, který Slováky spojuje s Maďarskem, nějakým symbolem, který by je spojoval s Čechy. Ze Slováků zatím nelze vypudit katolicism: jistě bude lépe pro tento stát, budou-li mít svého svatého v Boleslavi než v Budapešti. Tuto stránku věci nedovedli však pražští pokrokaři dosti oceniti.

Chťeje svou osobní posici co nejvíce zajistiti — a tento motiv vždy hraje u něho velkou roli, a to právě je velká část toho, co nazýváme »problém Hodža« — domnívá se, že musí do jisté míry hrát dvojí roli a držet se jen na silách, které tam představuje, nýbrž je udržována postavením, které má v Čechách; řekli jsme již, že jeho strana na Slovensku daleko není největší, luďáci mají na příklad skoro dvakrát více mandátů než agrárníci na Slovensku. Proto Hodža může udržet vedoucí postavení na Slovensku jen pokud bude podporován silami z ostatních zemí, t. j. pokud tam bude exponentem celostátní politiky. Vyhlídka, býti vůdcem samostatných dvanácti slovenských agrárníků, neuspokojuje jeho tížádosť; ostatně, kdyby se slovenští agrárníci odtrhli od pražského vedení, nebylo by těch mandátů ani dvanáct, poněvadž by ztratili vliv na státní administrativu a laskavou pomoc agrárního volebního fondu, kteréžto dvě věci hrají ve volbách na Slovensku velkou roli. (Jak se agrární strana dovede finančně při volbách napnouti, je patrné z toho, že — jak nyní vychází najevo — volební výdaje při posledních volbách činily jen na Podkarpatské Rusi 2,800.000 Kč.) Vyjádřili jsme již svou víru, že Hodža je upřímným přítelem jednoty československé; dodejme nyní, že je to zřejmě nejzdravější i pro jeho politickou kariéru, neboť má cíle, k nimž by nikdy jako vůdce malé skupiny slovenských autonomistů nemohl dospěti. Praha tedy je základem jeho síly na Slovensku; na druhé straně zase Slovensko je základem jeho síly v Praze. To, že Hodža jest představitelem Slovenska, dává mu v Praze jistou neodvislost;

dal niekoľkokrát dôrazne najevo, že za neprijemnosti, ktoré by mu zde byly způsobeny, mohl by vyvolat neprijemnosti na Slovensku. Tak jede na dvou koních, dosedaje prvneji podle potreby jednou na toho, podruhé na onoho. Jeho pomer k ludákum se mení podle toho, kterou linií své činnosti právě sleduje důrazněji. Je to pomer někdy dobrý, někdy špatný. Jednou ludáci žadají jeho hlavu, podruhé je jim daleko bližší než bratr v Kristu monsignore Šrámek. V prvnych letech po převratu se na něho dívali se sympatiemi jako na muže, který jim může pomoci od Šrobára. Potom přišlo zhoršení, a Hodža byl roku 1926 neschopen vyjednat vstup ludové strany do vlády. Tuto práci musili tehdy za něho vykonat Švehla a Kramář, a obecně se to považovalo za osobní Hodžův neúspěch. Právě nyní je pomer mezi ludovou stranou a Hodžou nejznamenitější: Hlinkův »Slovák« přinesl článek, ve kterém se žádá, aby ministerským předsedou se stal Hodža, nad něhož není muž lepšího.

My musíme v Hodžovi jakožto v stoupeneci československé jednoty vidět záruku proti nespolehlivosti ludové strany, a Hodža skutečně několikrát dovedl tuto skupinu udržet na uzdě. Ale obtíž je v tom, že není pocitu jistoty, že Hodža nepřestane být zárukou proti štěpivým tendencím ludové strany a že nepůjde — bude-li to považovat s osobního hlediska za prospěšné — kus cesty s ní místo s námi. Jisto jest, že už několikrát provozoval zřetelný teror s tím kusem československého sjednocení, které má v rukou. Musíme si přát, aby věc československé jednoty byla oddělena od všech osobních otázek: že Hodža k tomu není zcela ochoten, že se tu chvílemi jeví ne zcela spolehlivým, to právě tvoří velký kus »problému Hodža«.

Do popředí naší politiky dostal se Hodža tenkrát, když se tvořila celně-kongruová koalice, a zůstane s tím spojena řada neprijemných vzpomínek. V době, kdy národní demokraté ještě jako dokonalí naivové deklamovali o nezbytnosti všenárodní koalice a mluvili o těch dveřích, jimiž půjdou do revoluce, půjdou-li jimi Němci do vlády, měl Hodža (a patrně také monsignore Šrámek) již hotový plán dohody s Němci. Řekli si, že by bylo škoda nevyužítkovat výsledku voleb z roku 1925, který nebyl příznivý pro socialisty. Hodža byl vedoucím duchem nové koalice. Uváživ pečlivě situaci, neviděl nic lepšího, čím by mohl povýšiti svou posici v agrární straně, než agrární cla. Proto byl to on, který přišel s tímto požadavkem; vyjednal, že katolíci dostanou za to kongruu, a věděl, že agrární cla a kongrua jsou magnet, který přitáhne německé agrárníky a klerikály. V té době se přihodilo pro Hodžovu posici něco mimořádně příznivého: Švehla, snad rozmrzen, snad churav, odejel do ciziny, a Hodžovi automaticky připadlo vedení. Víme, jak vedl: v té době rozpoutal se v naší politice největší a nejsurovější vnitřní boj, jaký dosud prodělala.

(Dokončení.)

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jiří Hejda:

Kartel — pro a proti.

Přivrženci poněkud mystické teorie o seriích mají nový důkaz: v Salcburku na sjezdu právníků se jednalo o kartelech tři dny, zároveň v Glasgově na sjezdu

British Association mluvil o nich Dr. Bonn, v Československu min. spravedlnosti podalo interesovaným ministerstvom osnovu nového zákona — a k dovršení serie prof. Sombart věnoval kartelům část své úvahy o »proměňách kapitalismu« na sjezdu spolku pro sociální politiku v Curychu. Takže důvodů, věnovati této otázce trochu pozornosti, je více než dostatek.

Především tedy: Nutno si uvědomiti, že žijeme v době, znamenající »čelem vzad« od liberalismu druhé poloviny minulého století. Individualita je nahrazena kolektivem. Základní zákon liberalismu, kapitalistického hospodářství — zákon volné soutěže, ceny stanovené poměrem poptávky k nabídce — platí dnes jen podmínečně. Neboť moderní hospodářství vidí, že úprava ceny volnou soutěží znamená hospodářské ztráty. Proto se vsunuje do volného trhu nadřazený prvek, upravující soutěž. Místo individuálního podnikatele, smlouvajícího mzdu se zaměstnancem, přichází zaměstnavatelská úřadovna, svaz, sjednávající kolektivní smlouvu s odborovou organizací. Místo soutěže jednotlivců na cenovém trhu nastává vyrovnání zájmových skupin, stanovení ceny kartelem, zásah státu, cedulové banky. Na místo volného hospodářství kapitalistického nenastupuje v a z a n é hospodářství socialistické, ale r e g u l o v a n é hospodářství racionalistické. Vliv kolísání cen na výrobu má být vyloučen nebo alespoň zmírněn stabilisací, t. j. úpravou cenotvorných prvků, především tedy nabídky a poptávky. Zaručení stálosti je možné ovšem jedině tam, kde veškeré složky hospodářské, t. j. výrobní, distribuční i spotřební, zapadají harmonicky jedna do druhé. Studium konjunktury, zásahy cedulové banky do jejího průběhu, dispozice státními, zemskými a komunálními dodávkami podle potreby trhu, nejsou ničím jiným, než zásahem do svobodné tržby — jsou regulováním hospodářského dění.

Uvědomivše si tento předpoklad, budeme hleděti snad také poněkud jinak na funkci kartelu, než jak na ni hleděl liberalismus a jak na ni hledí namnoze i právníci, kterým ještě nepřešly do krve pojmy moderního hospodářství. Stopy — nechceme-li říci docela pečet — tohoto překonaného názoru nesly salcburské debaty a nese i naše nová osnova. Je totiž zásadní chybou, že osnovu tak čistě hospodářskou vypracovává ministerstvo spravedlnosti; neboť pak není divu, že na úkor národního hospodářství se uplatní — právnictví. Zdá se, že právníci spatřují v pojmu kartel stále ještě něco hrozně tragického, jakéhosi polypa, který vyssává celé národní hospodářství a jemuž dlužno urazit tedy všech sedm chobotů. S tímto názorem, prakticky provedeným v americkém protikartelovém zákonodářství z let 1890 a 1914, došlo se však do docela jiných konců, než bylo úmyslem. Podle v celku správné definice je kartel úmluva o vyloučení soutěže. Spojené státy, které šmahem zakázaly kartely, viděly se pojednou prošíkovány obrovskými podniky, které nebyly spiaty kartelovou smlouvou, nýbrž něčím daleko silnějším: smlouvou o splnutí. Obrovské trusty a amalgamace jako United Steel, National Cash Reg., Allied Chemical, Standard Oil, International Harvester, General Motors, Ford kontrolují opravdu výrobu svého odvětví, mají více méně monopolní postavení, určují ceny a nikdo jim do toho nemůže mluvit, protože to nejsou kartely.

Převedme si to na naše poměry. Představme si na jedné straně Schichta s celým jeho koncernem — naproti němu kartel mydláren. Představme si na jedné straně Králoceмент, Západočeskou kaolinku, Thonet-Mundus, Baťa, Chemický spolek — a proti těmto podnikům obrovských rozměrů, ovládajících ve skutečnosti trh, kartelíčky cementáren, nebo dokonce mrňavých šamotáren, či mikroskopických továren na nabytek z ohýbaného dřeva a podobně. Představme si, že Baťa vyrobí za den 75.000 párů bot, kdežto ostatní továrny v Československu maximálně asi 30.000 párů. A nyní aplikujme osnovu kartelového zákona: Baťa, Západočeské, Králoceмент, Škoda, Vítkovice, Chemický spolek atd. nepodléhají žádnému zákonu o kartelech. Utvoří-li se však proti nim nějaký kartelíček chudáků, kteří se brání, aby je mamutí podnik nerozšlápl, zasáhne tu zákon. Neboť kartel je kartel — a z toho má právník strach!

Ve své podstatě je kartel nouzové opatření. Je to výraz slabosti. V dobré hospodářské konjunktuře nedochází k tvoření kartelů, ježto má každý jedinec sám s sebou dosti práce, nikdo si nechce vázat ruce. Teprve v okamžiku krise dochází k vytvoření kartelu, který má slabé jednotlivé podniky semknouti v silnou jednotu. Samozřejmě je účelem kartelu zvýšiti podnikatelský zisk nebo alespoň zachovati ho na výši. Ale proto nemůže ještě nikdo táhnouti do pole proti kartelům. Národní hospodářství jako celek má přece nesporný zájem na přiměřeném podnikatelském zisku, neboť ten značí mzdy, daně, investice — blahobyt. Má-li kartel za účel stabilisovati výrobu tím, že stabilisuje cenu, možno jej uvítat. Starší národohospodářské učebnice vypočítávaly příznivé a nepříznivé vlastnosti kartelů. Mezi příznivými uváděly:

1. stabilisaci výroby,
2. tendence racionalisační,
3. lepší sociální podmínky zaměstnanců.

Jako nepříznivé vlastnosti vytýká se kartelům

1. snaha po monopolu,
2. zvyšování cen,
3. odvislost dělníků.

Netřeba rozváděti do podrobností tyto momenty, charakterisující kartel poměrně dobře. Uvedeme jen to, co řekl asi před 14 dny v British Association v Glasgowě Dr. Bonn: Kartely jsou škodlivé, protože stabilisují nevykonnost, zaručují pevnou cenu, která umožňuje firmám bez zvláštní námahy uhájiti existenci a naopak zabraňuje firmám výkonným využití plné kapacity tím, že snižuje ceny. — Názor jistě zajímavý, třebaže poněkud schematický. Kdybychom analysovali jednotlivé body nahoře vytčené jako typické vlastnosti kartelů, došli bychom k tomu, že tytéž vlastnosti charakterisují velké podniky vůbec; takže by zůstával vlastně jediný problém: monopol.

Ale vidíme, že monopolní postavení má poměrně málo kartelů — u nás na př. cukr. Rozbití cukerní kartel je úžasně snadné: otevrou se hranice dovozu z ciziny a je po škodlivém účinku kartelu, který zvyšuje ceny. Ale tady vidíme docela jasně, co jsme řekli hned s počátku: stát má na kartelu sám zájem, neboť mu stabilisuje výrobu. Nejen cukru, nýbrž i řepy, dobytka, mléka atd.. Takže přes to, že se projevuje docela jasně škodlivá tendence kartelu jednostranným zvýšením cen, stát nezasahuje. Kartel, jakožto repre-

sentant významné složky národního hospodářství, má pro stát cenu právě tím, že má monopolní postavení. Vezměme si naproti němu dva jiné kartely, mající rovněž monopolní postavení — ovšem díky státnímu příspěví: lihovarské sdružení průmyslové a proti němu zemědělské. Také zde stát nerozbíjí organizaci, neuvolňuje trh, nýbrž hledí sporné zájmy vyrovnati. Totéž u pivovarů.

Ale kartel ani mnohdy nestojí o monopol. V případě, kde se utvořil na ochranu proti silnému jedinci, není to ani možné. Jinak stačí, kontroluje-li značnou část výroby — 50—60%, aby měl dosti silné postavení. Jestliže kartel stabilisuje cenu, nezáleží nám ani na tom, že by snad, nebyti kartelu, byla cena nižší. Praktický příklad to ukáže: Před dvěma roky začaly se u nás vyrábět pro Spojené státy pletené střevíce. Vysloveně luxusní artikl. Prodávaly se po 10 dolarech pár v nejlepších obchodech U. S. A. Kvalitní zboží. Protože plésti střevíce (je to ruční práce!) může každý švec, chytily se tohoto zaměstnání všechny drobné firmy, churavějící na Baťa, začaly se podbízet, až stlačily samy cenu na 3 dol. za pár. Z lepších obchodů čs. zboží vyhodili, protože z kvalitního výrobku se stalo běžné zboží, americká výroba protestuje proti sociálnímu dumpingu a zavede na dovoz obuvi cla, naše firmy vyrábějí téměř bez výdělku a do roka jsou v krizi. Kdyby se byl utvořil kartel (jak se několik prozíravých lidí pokoušelo), mohla zůstat cena na 10 dolarech, výroba byla stabilisována, nebylo rekrimínací — a střevíce se mohly plést dále.

Tedy co s kartely? Jde vůbec o kartely? Nejde vlastně o všechny útvary moderního hospodářství, působící na tvoření ceny? Tedy o banky, velké průmyslové podniky a kartely? Zdá se, že s kartelovým zákonem se na dlouho nevystačí. V podstatě je tento zákon dobrý, neboť žádá vlastně jen publicitu. A to je také jediné, co můžeme — a musíme — žádati v hospodářství vůbec. Dnešní struktura hospodářského života je jiná než byla koncem minulého století. Nehledíme na výrobu jako na záležitost podnikatele a snad jeho dělníků; doba, která spatřovala vrchol moudrosti ve výsledku vzájemné rvačky, které se říkalo »výslednice soukromých egoismů«, je už neodvratně za námi a je nám jen líto ztrát, které hospodářství utrpělo. Dnes hospodářství regulujeme. Ale a bychom je mohli správně regulovat, musíme je do nejmenších podrobností znáti. Proto voláme po publicitě. Nejen po publicitě společností veřejně účtujících, nýbrž po publicitě hospodaření vůbec. Ale o tom zde již bylo psáno.

LITERATURA A UMĚNÍ

Edmond Konrád:

Okolo postátnění Národ. Divadla.

Konečně tedy, v jubilejním roce svobody, zdá se, že je blízka chvíle, kdy svrchovaný národ přivtělí do své státní budovy instituci z předních, kterou kdy sílil na duchu i na srdci. Národní Divadlo má býti postátněno.

Dějiny jeho držby jsou dějiny pána z nouze. Když si je sám národ vystavěl z dobrovolných darů, nesnadno bylo ve starém Rakousku najít mu držitele důstojného a dosti mocného kulturně i hospodářsky, aby je národu spravoval a za ně odpovídal. Tehdá, v době nevládné a zahanbující odvislosti, zemský sněm království českého a zemský výbor byl jediným stínem jakési národní svrchovanosti, jediným symbolem (a takřka jen symbolem) jakési vlastní vlády věcí našich. Nedala se domyslit absurdnost, jakou by bylo bývalo »Národ sobě« v rukách státu; neřku-li co by si s ním bylo počalo Jeho Apoštolské Veličenstvo. Zemský výbor stal se tudíž z nouze slabým představitelem silné národní vůle.

Dvacátým osmým říjmem toto představitelství pozbylo smyslu. Za deset let svého dalšího trvání stalo se absurdností, jež uměleckému životu naší první scény nijak nebyla zdráva. Dnešní stav Národního Divadla je typickým výrazem dohasínajícího režimu. Považujeme za jubilejní skutek, že ministr Hodža otázku sestátnění Národního Divadla předložil ministerské radě, která ji přikázala zvláštní komisi. Tím se dokonává přirozený vývoj divadla od soukromé společnosti přes nouzové představitelství zemské k záštitě státní. Již od převratu zemský výbor de facto není vlastním jeho hospodářem, neboť zemské finance jsou závislé od státních přidělů. Otázka vlastnictví budev, zemským výborem ceněných na 100 milionů Kč, nebude, trvám, při jednání o převzetí kamenem úrazu. Stát, jenž by v daném případě měl k dispozici zákon vylastňovací, míní, pokud známo, postupovati cestou dohody, a zemský výbor si zajisté vzpomene, že Národní Divadlo bylo postaveno nikoli z peněz zemských, ale ze sbírek celého národa, v to počítaje Moravany i Čechy americké. Jinak je tomu ovšem s divadlem Stavovským, jež postavil hrabě Nostic a prodal stavům království českého. Obnovy, v posledních letech investované do jeho znovuzřízení, plynuly ovšem zase z přidělů státních.

Celkem tedy zdá se otázka sestátnění Národního Divadla zralým plodem, jižž hotovým spadnouti se stromu. Tím více překvapuje hnutí, které ještě v poslední chvíli zamýšlí v ústavě, s nímž se takřka loučí, prováděti změny podstatné a všechno spíše než vhodné. Proti názoru, zajisté samozřejmému, že divadlo má býti novému držiteli odevzdáno tak, jak jest, aby si v něm poměry upravil dle vlastního nejlepšího vědomí a svědomí, projevuje se podivuhodná snaha, naposledy honem ještě si zavládnouti a odevzdati divadlo státu co možná takové, jak by je chtěly mítí jisté kruhy v zemském výboru: postaviti stát před fait accompli a vytvořiti precedenční případ, jenž by ještě na delší dobu vlivem zajímům, od jakých Národní Divadlo trpělo již beztak příliš dlouho. Proti zdravému stanovisku dnešního intendanta Klapy uplatňuje předseda zemského výboru tendenci, zrušiti nejen intendantní radu (což by se bylo doporučovalo o několik let dříve!), nýbrž hned i intendantci, přičlenit administrativu k presidiu zemského výboru a osobu ředitelovu ve funkci generálního ředitele vybavití pravomocí, rozšířenou opět na úkor obou uměleckých šéfů. V plenární schůzi tato tendence sice tentokrát nenabyla vrchu, dle posledních zpráv však rozhodnutí, aby byl ponechán status quo, není definitivní.

Za posledních deset let zemský výbor v Národním

Divadle nevládl dosti slavně, aby měl mravní nárok na tradici. Kromě moudré skromnosti Ackermannovy, který se nepletl do toho, čemu nerozuměl, dějiny tohoto desetiletí administrativy v Národním Divadle jsou dějiny stálých přehmatů zemského výboru. Nemíníme ve dvanácté hodině vyčísti mu celý dlouhý jejich seznam. Zpolitisovaný systém mocenské zvládnutí nezřízeně zasahoval do otázek uměleckých a rušil provoz až do volby týdenního pořadu her, jenž ignoroval stanoviska uměleckých korporací a učinil vše, aby zkažil poměr divadla k divadelníkům, nejednou budil vzpomínky na jistou bajku o květnici. Omezme se v těchto stručných rádcích připomenouti veřejnosti na příklad F. S. Frabšu blahé paměti, jemuž jen poplach, včas způsobený uměleckými kruhy, zabránil státi se intendantem nejkrásnější umělecké instituce tohoto národa. Témuž F. S. Frabšovi dlužno také děkovati za vznik intendantní rady, která se svými číkanami až do teď Národní Divadlo oblažuje. Se zrušením jejím opožďuje se zemský výbor o tolik let, kolik trvala. Proč zároveň s ní náhle má býti zrušena i intendantce, bylo by nepochopitelné, kdyby v osobě příštího generálního ředitele neběželo o osobu úředníka zemského správního výboru, dra Karla Neumanna.

Zdůraznili jsme již loni, když dr. Neumann byl určen příštím (a de facto úřadujícím) ředitelem Národního Divadla, že k této funkci postrádá jakékoliv kvalifikace. Od těch dob zdařil se mu důkaz, že k ní postrádá i schopnosti. V něm se ztělesňuje (ostatně zvěčnělá úředním přípisem za jeho ředitelování zaslaným jistě umělecké korporaci) ona mentalita zemskovýborská, od níž Národní Divadlo sestátněním má býti osvobozeno. Vybavití pravomocí nově rozšířenou na úkor umělců jeho či jakéhokoli jiného příštího administrativního ředitele Národního Divadla, znamenalo by tuto neblahou mentalitu uchovati za hrob, do něhož dávno patří. Sestátnění Národního Divadla musí být odpolitisování a zumělečtění Národního Divadla. Nadějeme se však, že ti, kdo se ho podjímají, jsou si toho vědomi se vši opravdovostí, a že při něm bude slyšen hlas zájmů uměleckých, nikoli politických a osobních.

Anketa o divadle mladých.

Na popud některých mladých divadelníků předložili jsme řadě osobností otázku, týkající se zřízení zvláštního Studia při Národním divadle, v němž by mohli mladí divadelníci a autoři se pokoušeti. Ptali jsme se, je-li pravděpodobno, že Národní divadlo po sestátnění se stane ústavem konservativním a máme-li souhlasiti se založením Studia, které by mohlo využítkovati vymoženosti, které konservativní ústav by ztratil.

*

Vážený pane redaktore,

Vaše divadelní anketa mi působí jisté rozpaky, neboť už předpoklad, že N. D. »bude musít nastoupit cestu ke konservativnímu umění«, není (v této formulaci) mnou sdílen, a vyžadovalo by celého článku, abych dovedl, že tvárnost N. D. bude (a byla) výrazem ne tak svého vnitřního administrativního zařízení, jako spíš celkové naší situace politické. Také pojem »repre-

sentativního« umění není tak prostý, jak se zdá, na každý způsob myslím, že naše »representace«, opírajíc se o docela jinou tradici, je velmi málo podobna té, jakou známe třeba z Comédie Française nebo z Burgu. K Vaší otázce podotýkám, že N. D., také aniž by bylo sestátněno, nemohlo všech autorů a všech možností využití — ze samozřejmého záporného zodpovědění toho dotazu by tedy ještě nic konkrétního neplynulo — Ale, aby se má odpověď nezměnila ve zdánlivou polemiku, dovoluji mi skončit zdůrazněním, že — byť i snad vycházím z jiných předpokladů než Váš cirkulář — zřízení Studia se mi zdá nalehavou věcí; a vítám již, že se o modalitách jeho zřízení projevuje zájem ve veřejnosti. Arci, soudě podle dnešního úvodníku v Českém Slově, stojí umělecká obec vůči N. D. před úkoly ještě aktuálnějšími. V dokonale úctě

Otokar Fischer.

*

Pane redaktore,

jsem pro založení Studia, o němž mi píšete. Náš život jest již dosti bohatý, aby je uživil, budoucnost našeho divadelnictví je pak potřebuje. Nové umění rodí se vždy nejlépe v novém prostředí a v nové družnosti, která mu dává podklad ve vzájemné radostnosti z díla. Můj názor jest, že generace má vždy začítí jaksi od podlahy (jest to ovšem jen zdánlivé, neboť přičlenění k staré kultuře se již samo projeví!) — zatím co to, co jest dobově zralé, má se snažiti o čestné bytí až do svého dožití. Takové pokusy o nový dramatický a divadelní výraz již tu ostatně jsou, a založení studia by vlastně znamenalo jen jejich existenční podepření.

Před několika lety jednalo se o to, aby činohra úplně opustila Národní divadlo a, přestěhujíc se do Stavovského, dokazovala tu bilančně svou soběstačnost nebo aspoň nedrahotu v poměru k opeře. Postavil jsem se však příkře proti tomu, neboť toto tradicí posvěcené prostředí, kde nás tolik již usilovalo o českou dramatickou hodnotu, musí býti i nadále české činohře zachováno pro díla dozralá a reprezentativní, i když počet našich představení tu nebude veliký. Necht mládež však příliš nežárí na ty, kdož tohoto úkolu již dorostli — v té chladné a hluboké budově se to činohře nijak snadno nevyhrává! Studio, jak je projektováno, bude novému umění vždy užitečnější, než i ono dospěje rysů všeho živoucího.

Tedy ano, pro Studio jest tu půda. Často se nyní mluví o tom mraku divadla, ale ten vpravdě nenastane, dokud tu budou mladí talenti, kteří se budou chtít vši svou výkonností opřít o tento cíl. Přál bych mladé generaci, aby v našem rozrůstajícím se a bohatnoucím národním životu nalezla pro něj hmotnou podporu a aby její činnost, která ostatně, jak jsem již řekl, už tu jest, nebyla podlamována hořkostmi bez míry, jak bylo za mych mladých let.

Chceme jistě nyní, kdy jsme sví, v každém oboru prokázat mimořádnou kypivost národního fondu. Nás staré nechte dojíti dráhu, již jsme před desíletími nastoupili, nadaná střední léta naší literatury jsou beztoho dnes vedoucí, mládež pak necht má své Studio pro svobodné hledání budoucnosti bez dusení nánošem, jenž tu jest. Nemyslím to pro rozmazlování, ne, at jest ta škola tuhá! Výhoda takového střediska jest však značná — jest to společné ovzduší mladosti na jevišti i v hledišti, jedny nervy, jedna důvěra, jeden vznět;

až se dospěje abonentů a co s nimi souvisí, pole našeho vývoje není už tak radostné.

Jak to prakticky provést, nedovedu dobře poradit, jsem však informován jedním z iniciátorů Studia, že cesta jest již nastoupena. Bude asi musit (aspoň s počátku) být soukromo-podnikatelská. Při dnešních poměrech zdá se mi téměř vyloučeno, že by mocenský podnikatel Národního divadla podjal se tohoto úkolu.

Jsem s výrazem úcty

Jaroslav Hilbert.

*

Vážená redakce!

Pořadatel dotazů o studiu při Národním divadle předpokládá, že N. D. musí po svém sestátnění »nastoupit cestu ke konservativnímu umění«, které »bude konservovat vzité dokonalé formy, bude uzavírat cestu mladým a ze starších výbojnějším autorům, režisérům, hercům a výtvarníkům«. Dovolte, abych řekl, že tento předpoklad pokládám tak trochu za strašáka. Konservativní divadlo ve smyslu pařížské komedie, jejíž případ má asi pořadatel na mysli, toto rozprášené museum vzpomínek beze vznětu a namnoze i beze síly, je u nás n e m o ž n é především ze dvou důvodů: a) Nemůže-li se žádný národ měřit s Francouzi v divadelní tradici, nemůžeme se s nimi měřiti my obzvláště. Nemáme ani zdaleka nic podobného francouzskému sedmnáctému století a tomu, co následovalo. Ani v Německu, jehož drama je starší a silnější, nemohlo obstát berlínské státní divadlo jako ústav konservativní. Je dnes z nejpokročilejších divadel. Sám nejtradičnější Burgtheater musil se aspoň z části reformovat, neměl-li zahynout. Máme jedinou vyslovenou tradici: boje o život, nepřerušeno zápasu o duchovní statky. Nikdo mi nenamluví, že by u nás kterékoliv divadlo mohlo umělecky obstát beze stálého nepřetržitého úsilí o pokrok a o vše cenné, co se děje doma i jinde. b) Národní divadlo jako konservativní ústav v hoření významu zkrachovalo by i hospodářsky. Pařížská komedie, špatně dotovaná a s bídně placenými umělci, byla by se také sotva udržela, nebýt nepřetržitého přílivu cizinců, škol, pensionátů a Francouzů z venkova, kteří ji navštěvují. U nás nelze na takový příliv myslit.

Otázku, může-li N. D. využití všech autorů a všech inscenačních možností, zodpovídám k l a d n ě, s výhradou ovšem, že ti autoři píší živá, nosná, skutečná, na scéně oprávněná d r a m a t a (ne poetické pokusy à la Neval, Soupault, Appollinaire) a že tyto »inscenační možnosti« mají hlavu a patu a nejsou nezralou hračkou.

Nálehavou potřebou toho, aby bylo založeno studio pro mladé pokusy právě pod záštitou Národního divadla a jeho uměleckých vůdců, nevidím. Jde-li o pouhé »učení se«, máme škol dosti. Jde-li o nový »vlastní přínos« nové generace, nevím, neškodilo-li by novým snahám, které přece chtějí reformovat dílo generací předcházejících, kdyby již od svého zrodu byly na starších závisly. Revoluce forem pod oficiální ochranou zdá se mi nesmyslným protimluvem. Nevidím mezi mladými talenty, které se nemohou vyžít. Nikdy neměla mládež rozprostřeny koberce na své cestě tak, jako nyní. Je tu »Osvobozené divadlo«, donedávna tu byla »Dada«, je tu řada jiných mladých podniků, je tu konservatoř, elévský sbor, sustentanti atd. Dostí možností, aby si mladý člověk našel svou cestu. Mnohem více než jich mělo svého času L y r i c k é D i v a d l o nebo D i v a d l o U m ě n í. Trochu boje neuškodí; nesmíme být tak

sentimentální a nedočkaví; je zbytočno škodit mládeži tím, že, sotva se narodí, už na ni chystáme oficiální prostředí. Je-li v ní opravdu něco tak nového a silného, nač si starší netroufají a čeho snad ani nechápou, — musí se prosadit činy a na svou pěst, jako se to dosud dalo vždy. Není-li v nich však té nové samostatné síly, nechť se jen bez velkého hřmotu přiřadí k tomu, co tu je. Jisté potíže, které někteří mladí lidé mají, nejsou ani tak proto, že jsou noví a nepochopitelně pokročili, nýbrž prostě proto, že nejsou dosti vážní a zralí. Až zocelí a přinesou hodnoty skutečné, však ona si na ně doba zavolá.

Josef Kodíček.

*

Vážená redakce,

ad 1. Národní divadlo vždy mělo úkoly reprezentativní, někdy je hrdě neslo, jindy vleklo jako přítěž. Stane-li se scénou státní, a tato novost dá příležitost důkladně zrevidovat jeho úkoly i snahy, bude záležet především na tom, a by tato reprezentativnost, v novém svazku ještě posílená, ne-li vyčtená za program, se vyvíjela hodnotně, ne jen formálně. Souhlasím s Vámi, že charakter této hodnoty nezbytně bude konservativní. Ale u toho charakteru ještě nejsme a nedospějeme k němu naráz. Nejdřív je třeba administrativního a uměleckého pořádku tam, kde dnes je konglomerát, nahodilý a ne dost organický srůst osobností a dobrého i špatného řemesla, schopností, ctižádostí a ledabylostí. Vrátit čest a zdravý vzduch staré firmě, to je předpoklad příštího konservatismu, jehož ráz nebude v osobách ani ve smýšlení a tím méně v uměleckém nedostatku a pohodlí, ale v objevování, udržování a vytváření tradičních hodnot našeho Národního divadla.

Až tedy dojde k tomu, že Národní divadlo (a Státní divadlo) bude ve svých uměleckých oborech jednotným a sebou odpovědným uměleckým tělesem, od rozhodujícího vůdce uměleckého až do posledního episodisty, až bude schopno nésti a tvořit naši uměleckou tradici, až jeho hráze budou značit určitou a pevnou uměleckou úroveň, pak se objeví bolestně oddělenost té nádrže od živého toku dramatického vývoje, a vyžádá si nezbytnost souhry mezi oběma doplňujícími se různostmi, hodnotou uznanou a hodnotou, jež se teprve rodí. Nemá-li tento okamžik přinést jednu či druhou uměleckou funkci katastrofu, je dobře na to myslit hned od počátku nové úpravy, jak naznačujete.

ad 2. Studio — či něco jiného. Na jméně nezáleží, ale na organizaci a na úhradě. Organizace může vycházet buď ze samostatného uměleckého programu (nestačí dost opakovat, že »generace« a »mláďá« není ještě žádný program) anebo z umělecky technických potřeb Národního divadla. Tu je úhrada bližší, ale také závislost větší. Ale jde také o jinou věc, jež s tím ústrojně souvisí. Každý divadelník ví, že postrádáme stále, technicky dokonalé činoherní budovy s nevelkým počtem míst, kde by se drama mohlo vývojově zkoušet a proboujovat, tedy zabezpečené experimentální a intimní scény s nízkým vstupným. Bez takové budovy je každá organizace mělká, i když můžeme pokládat za zajištěno, že tu budou herci, režiséři, autoři a výtvarníci s pohotovým programem.

ad 3. Jak vidím, jsem již odpověděl.

Jsem s projevem úcty

St. Lom.

*

Pane redaktore,

ptáte se mne, co soudím o postátnění Národního divadla, o zřízení Studia při postátněném Národním divadle a o významu takového Studia. V otázkách mi poslaných je vysloven úsudek, že postátněním vzniknou Národnímu divadlu reprezentativní závazky, že bude nutně konservativní, »bude uzavírat cestu mladým, a ze starších výbojnějším autorům, režisérům, hercům a výtvarníkům«. K tomu se dodává, že Studio by bylo tribunou mladých, ramenem divadelní tradice příštích pokolení.

Především o postátnění. Nevím nic o tom, co se s Národním divadlem chystá, má-li být postátněno a jak má být případně postátněno. Ale zdá se mi, že se o té věci mluví neustále zbytečně abstraktně a tím i neupřímně. Nejde tu přece o řešení nějakého absolutního problému divadelnictví vůbec, nýbrž o velmi určitý a jednoduchý případ, obecně známý. Národním divadlem vládne zemský výbor; bude-li postátněno, má mu vládnout ministerstvo školství — theoreticky. Ale prakticky se může jednat jen o určité osoby a o určitý způsob odpovědnosti.

Od počátku vládl Národnímu divadlu zemský výbor, ale způsob vlády se měnil. Za doby staročeské byl ředitelem spisovatel a žurnalista, ředitelem odpovědným a všemocným. Intendatura a zemský výbor nad ním, stejně jako ti, kdo vedli operu a činohru pod ním, byli svým významem a svou odpovědností teprv na druhém místě. A družstvo, jemuž bylo divadlo svěřeno, nechávalo svému řediteli značnou vůli. V následujícím období nové družstvo postavilo v čelo ústavu ředitele výtvarníka-umělce, ale pod ním jak činohra tak opera dostaly samostatné umělecké vedení s vlastní odpovědností, a nad ním družstvo samo i intendance zasahovaly poněkud intenzivněji do vedení — ale nikdo ještě nepochyboval, že odpovědnost za umění musí mít umělec. Po převratu došlo k zřízení ředitele administrativního, právníka, k jistému osamostatnění šéfů činohry i opery, a k značnému zesílení vlivu intendance na všechny otázky divadelní. Vědomí odpovědnosti však značně ochablo u všech, jimž dána sice moc, ale nevyměřeny jasně meze působnosti.

Jedná-li se dnes o »sestátnění« divadla, musili bychom si napřed být vědomi, co je míněno tím kulatým slovem. Mohlo by znamenat tolik, že deficit divadla bude platit státní pokladna místo pokladny zemské a že rozhodovat bude o divadle místo úředníka zemského úředník státní. Ale může znamenat též, že stát svěří divadlo odpovědnému družstvu, neb odpovědnému intendantu, neb odpovědnému řediteli. To by však mohla učinit i dnešní zemská komise.

Píši o tom proto, abych ukázal, že nevidím v »postátnění« nijaké nebezpečí reakce, konservatismu atd. Je zřejmo, že na př. ve Francii Comédie a Odéon, divadla subvencovaná, jsou konservativní. Ale v Německu státní scény nejsou nikterak konservativní neb reakcionářské. To nespočívá v sestátnění, ale ve vedení, v osobách, kterým divadlo je svěřeno. Divadlo, vedené jen administrativně, bude ovšem jen konservativní, stejně jako divadlo obchodní bude především vždy obchodní. Nebál bych se u Národního divadla konservatismu, kdyby jím byl míněn na př. v opeře repertoire, opírající se v podstatě o Smetanu, Dvořáka, Fibicha, s přiměřeným poměrem k tvůrcům, dosud žijícím, a v činohře repertoire, jež rádi nazýváme »klasickým«

neb »moderním«, pokud se týče autorů cizích a řada českých divadelních tvůrců, kteří dnes tvoří repertoire, přesto že jsou značně a zbytečně zanedbáváni. Proč by při tom nemělo být na Národním a Stavovském místa pro nové autory a nové experimenty? Ovšem, jde o to, aby rozhodování bylo v rukou osob znalých věci a vědomých odpovědnosti. A aby nedocházelo k tomu, že se »osvědčeným« jménům hrají kusy slabé a novým lidem nehrají kusy silné. Ten pojem síly a slabosti se ovšem nedá mechanicky určovat podle tabulek. A tu jsme zase u té otázky důvěry, síly a odpovědnosti. Ti, kdo mají právo rozhodovat, musí věřit sami sobě, že rozhodují poctivě pro věc samu a věřit tomu, komu svěřují moc. A ti, kdo pak vládnou, musí si být vědomi odpovědnosti, že divadlo bude takové, jaké je dovedou udělat, a ne spoléhat na to, že nikdo za nic nemůže a každý si smí dělat co chce. Národní divadlo nebude reakcionářské proto, že je státní či zemské, tak jako nebude umělecké jen proto, že je dostane do rukou družstvo nebo ředitel na vlastní odpovědnost. Bude umělecké potud, pokud budou za ně odpovídat umělci. Bude konservativní, budou-li to umělci konservativní. A bude razit nové dráhy, bude-li svěřeno rukám, které to dovedou. Konservatismus sám sebou není úpadek, stejně jako nový pokus není sám sebou novým uměním. Zkrátka: nezastírejme theoretickými hádankami o zemské neb státní divadlo fakt, že Národní divadlo má potřebí konečně pevné základny a klidu mimo politické zápasy o moc, že naše vůdčí hlavy to chápou a hledí to nějak rozřešit. Jedná se o to, jestli nabudou vlivy politické vrchu nad odpovědností uměleckou. Zdá se, že umělecká odpovědnost je dnes požadavkem obecným a ačkoliv je stále dost lidí, kteří si představují umělce, autora, režiséra, kritika jako námezdníky, jimž musí vládnout reprezentant moci veřejné.

Jedná se o to, jaké umění má tu odpovědnost přivít. Ať to bude umění »konservativní« či »pokrokové« — užívám nerad těch nevhodných slov, ale jsou, doufám, srozumitelná — myslím, že Studio, totiž malá zkušební scéna vedle Národního a Stavovského divadla, je nezbytně nutná. Nechci tím říci, že musí být vedena uměleckým vedením Národního divadla, naopak, zdá se mi, že by jí jistá samostatnost (malé jeviště dorostu se státní subvencí) nebyla na škodu. Ale ulehčilo by se tím značně divadlu oficiálnímu. Dnes opravdu jak Národní, tak Městské jsou často na rozpacích, co s novými kusy, které se rozpakují odmítnout a v které samy nevěří; malá scéna by byla pro ně i scénou zkušební. A to nejen pro autory, ale i pro herce a režiséry — především režiséry. To »hostování« režisérů, kteří nad oficiálními herci velké scény nemají nijaké moci a kteří odnášejí všechny trampoty zákulisí na svých bedrech, je pro ně právě tak trapné jako pro velkou scénu je trapno propouštět nezdařilé pokusy před obecenstvo, které má přes všechny subvence přece jen být i finanční oporou ústavu.

Divadelní starosti má dnes celý svět bílých lidí, a situace divadla je nejlíp znát na dvou zcela protichůdných polích lidské společnosti: v Spojených státech amerických a ruských Sovětech. V Americe je divadlo čistě věcí soukromého, obchodního podnikání, na které stát nedává ani haléře. V Rusku je divadlo především podnik státní, státním nákladem udržovaný. V obou zemích mají skvělé režiséry i herce, významné auto-

ry, významné a umělecké scény. Obojí soustava se osvědčuje v daných poměrech a ukazuje, že může vypestřit skutečné umění, odpovídající požadavkům svého obecenstva a snášející mezinárodní měřítko. Obě země řeší nové divadelní problémy a konají horlivě velmi odvážné pokusy.

Na nás jest nyní, abychom se rozhodli buď pro ten neb onen systém, neb si vytvořili nový, kombinovaný, při čemž však nám je výstrahou trojí typ divadelní ve Francii: vítězné divadlo obchodní, umělecky živořící divadlo oficiální a hladovící divadla mladých.

Ale především, myslím, je třeba se rozhodnout, chceme-li divadlo vyrábět nebo tvořit. Pak budeme také vědět, komu je svěřit.

V. Tille.

V. V. Štech:

Je ornament zločin?

II.

Ornament a folklor není totéž. Je zle, jakmile se dělá ornament jako folklor, jako zvláštnost, a vytrhne se z hmotné souvislosti práce, látky a života. Není samostatné poesie ornamentu; ta je vždy na něčem. Především je v něm rytmička, která není jiným, než úplným dokončením předmětu, poslední organisační látky, rozvíjí se toliko na věcech, v nejtěsnější souvislosti s prací, kterou vznikají. Neporušuje účelu, neprodlužuje neúměrně výrobní proces, nevzdaluje věci jejich konečnému poslání. Vzdálí-li se ornament od věci a stane se pouhou krásou, estetikou, klesne na kuriozitu. Je z něho turistická upomínka nebo hračka. K takovému osudu je dnes odsouzeno celé lidové umění národopisně pojmávané, protože změnily se do základů výrobní a sociální podmínky jeho vzniku a jeho existence. Umění, na jehož konci nestojí přirozený konsument, který je potřebuje, ale amatér a sběratel, nutně zajde.

Ani umění není vyřazeno z koloběhu účelnosti, a to umění rytmické, užité, právě tak jako umění volná. Ale u zdobících umění, u ornamentu, je souvislost patrnější, právě pro spojení s věcmi, organický vzrůst ze hmoty a pro zřetelný podíl ruční práce.

Na ruční práci hledí pokročilí duchové dnes trochu s úkosem a považují ji za přežitek. Věří na industrialisaci tak jako na internacionalisaci. Ale rozhlédneme-li se kolem sebe, není vítězství mechanismu a strojů ještě tak blízké. Pozorujeme, že i nyní, v době Bati, množí se ševci, kteří dělají drahou ruční obuv: boty individuální, podle míry a vkusu zákazníkova. Jako tady, nevměre patrně ani v jiných odvětvích záliba v ruční práci. Řekněme, radost z ruční práce, pud uhnísti, udělati, stvořiti, netoliko mozkiem, ale rukama. Při všech strojích, taylorismu a demokracii, kde je ruční práce, tam je rytmus, tedy ornament, tam jsou city a osobní lyrika. Aby nebyla lyrikou pouze privátní, znemožňuje spojení s vnějším tvořením účelem. Nač je tato věc? Musím slyšet jasnou odpověď. Chce-li tvůrce vyjádřit věci sebe, musí to udělati jenom příležitostně, jakoby mimochodem a nic víc. Mluví o sobě tehdy, když mluví o něčem nebo k někomu. Chce-li konsument, dozví se z věci také něco o jejím původu, ale džbán je především pro to, aby uschoval tekutinu, kniha má být čtena, po koberci se šlape,

v domě se bydlí. Vše, co tuto prvotní funkci porušuje, jest od zlého.

To znamená zbytečnost nebo aspoň pouhou soukromou cenu ornamentu, dělaného pro ornament, neneseného vysloveným vnějším účelem. Ale považují za stejně zbytečnou plátna a sochy, ve kterých se autor jenom vyjádřil, ale ničeho neřekl. Jako v životě i v umění osoba ustupuje před věcí. Jak se umělec vyjádřil, zajímá vlastně pramálo lidí, jeho kolegy, kritiky, historiky a estéty, tedy specialisty a odborníky. Kdyby mělo umění vznikati jenom pro tuto kastu, nestálo by věru za zájem lidstva. Bylo by privátním sportem amatérů nebo druhem geometrické zábavy pro zasvěcené. Tak jako potřebují lidé výrobky, tak chtějí se od uměleckých děl něco dozvědět. Umění pro umění a pro umělce, absolutní plastika a malba narážejí na požadavek účelnosti a na překážky, které kladou úplně svobodné tvorbě smysly a hmota. V každém uměleckém díle vázne pravidlem ještě kus syrové přírody, normální skutečnosti, která dostala se do něho nápodobou. Je právě podstatou tvoření, že tuto přírodnost potírá, někdy s větším, jindy s menším zdarem. Ale cosi vždy zůstane. Nevěřím na obrazy a sochy, ve kterých není vůbec objektu, které nejsou aspoň nějakou částí přikovány k přírodě. Samostatný osobní výraz rodí se právě ze zápasu s objektem, z řemeslnického zpracování látky a vyhovování nějakému konečnému účelu. Trochu jiná je věc v hudbě a poesii, kde není téměř otázky látky a nápodoby a proto odpadá také přímá vláda účelu. Ale požadavek lidskosti je konec konců také účelem.

Oprostil-li se umělec úplně, jak od nápodoby, tak od sociální užitečnosti, tvoří-li nepoután jiným, leda zákony svéprávné formy, nemluví-li k nikomu, leč ke svému nitru, patří taková bezpředmětná malba nebo plastika do kategorie tvorby ornamentální. Tam podléhá ovšem hned diktátu hmoty a účelu.*

Oblast ornamentu jest tedy daleko větší než vypadá při povrchním zkoumání ornamentu čistého. Patří do ní druhově všechno umění abstraktní, protože vyvěrá z citu a uskutečňuje se stykem s látkou, které neruší, ale toliko organizuje. Patří prostě k základům lidské existence, jež se tímto směrem projevují a žádný vývoj nebo sociální pokrok nemohou tento způsob lidského vyjadřování zrušiti. V umění pokroku není; jenom jeho časové a slohové stránky podléhají změnám. Ale o druhu výrazu rozhoduje tělesné a duševní založení člověka. Jsou národy lyrickéjší (jako my, kteří většinou dále nemůžeme než za rytmus), jiné dramatickéjší, jako Francouzi. Nejřidší a nejvzácnější je dynamický a individualisující jedinec, genius: Donatello — Rembrandt — Beethoven — Dostojevský.

Změny slohové, nedotýkající se lidské podstaty umění, závisejí ovšem jak na morálním vědomí doby, tak i na její všeobecné situaci hmotné. Jistě bude v dobách hospodářské tísně ornamentu méně. Není peněz na zdobení, není-li dostatek chleba. Ale rytmický cit projeví se i tehdy nutně, protože nemůže se neprojevit. Poznáváme jej v pojetí užitkových předmětů, v pojetí

*) Ku příkladu: Obrazy Štýrského a Toyenovy nabyly by smyslu, kdyby byly tištěny na hedvábí jako módní vzorky nebo užity za papírové předsádky knih. Ovšem musely by býti přizpůsobeny požadavkům výrobní techniky.

věci, v uspořádání povrchu, v názoru na hmotu. Zazní v seskupení a vázání částí, sebe užitkovějším, jako úhrnná melodie. Jenom lidé, o kterých říká Shakespeare, že v nich hudby není, budou nerytmičtí ve svých dílech, křiklaví a kostrbatí.

Popírání ornamentu nemůže býti ničím jiným, než heslem k šetrnosti a pobídkou k věčnosti. Taková věčnost neprojeví se pak jenom v omezení parády, v šetrnosti materiálem a prací, ale v soustředění celkovém, na všech polích. Méně přídavných jmen, méně psiny, gest, pomníků, frází, a méně individualismu, který bývá pravidelně také jenom ornamentem, nediktovaným účelem.

ŽIVOT A INSTITUCE

O soudcích a souzení.

II.

Na lavici obžalovaných sedí před tříčlenným senátem služebné děvče. Zodpovídá se pro křivé svědectví. Má nemanželské děcko a svedla to před soudem na bratra svého milence, jemuž také byla jednou po vůli, když už byla v tom. Její milý sám ji k tomu svědectví pohnul, poněvadž prý bratr něco má a může platit, on však je chudý jako kostelní myš. Děvče je zřejmě slabšího intelektu a podléhá cizímu vlivu.

»A je to skutečně pravda, že jste se poddala také bratru svého milého?« táže se předseda. »Je,« odpovídá děvče stísněně. »Karel byl při tom a nic neřikal.«

»Ona mu dala taky, aby mu to nebylo líto, chachachachachacha!« učinil pan levý votant faktickou poznámku a rozesmál se, až se to soudní síní rozlehlo. Ne, to nebyl smích, to hřebeček zaržal, hřebeček ještě mladý a schopný, kolem něhož se mihla švarná kobylka.

Před senátem se právě otevírá kniha lidské tragedie. Bože, kdy pak je před trestním soudem něco veselého? To jen páni novináři to přibarvují do žertu, aby se to lidem lépe četlo. Chudé, opuštěné děvče, odkázané na holé ruce, s nemanželským děckem, o němž se nikdo nechce starat, na lavici obžalovaných, to je obraz lidské bídy. A takovýhle humor naproti tomu? Zdá se vám, že tu někdo svatokrádežně obléká soudcovské roucho...

Nenáleží humor soudci? Chraniž bůh, já nechci o tom zavést anketu. Vám se jistě morousovitý soudce nelíbí a mně také ne. Není mne tajno, že vám i pouhé svědectví před soudem udělá někdy zatrolené starosti, a tato povinnost se rozhodně snáze odbude, když soudce není škarohlídem. Ale soudcovský humor, ten musí zazvonit jen tak jemně, jako když se pustí stříbrný penízek na talíř. Špatně zní z úst soudcových řeč, která se ozývá na pastvách.

*

Pan votant je také soudcem samovládným. Dohuluje právě cigaretu, protlačuje své břicho mezi dveřmi a chystá se zasednout na soudcovský stolec. Dříve však ještě vytáhne tabatěrku a posilní se notným šňupcem. Někdo se mihne kolem a pan soudce mu hbitě nabízí vonnou materii. »Děkuji, pane vrchní rado, já nešňupám,« odmítá zdvořile honoratus. Je uražen. »Tu mají,« volá na dozorce, »voni si to tam aspoň

dají do nosánku.« Dozorci se blaženě usmívá a noří své prsty do stříbrné tabatěrky.

Přečtli obžalobu.

»Obžalovaný, jste vinen?« táže se pan soudce. »Nejsem, slavný soude. Nic jsem neukradl.«

»No tak sakra netahají mně za fusekli a kápnou božskou!« rozhorlí se pan soudce.

Maně se ohlížíte, jste-li opravdu v soudní síni. Zdá se vám, že tahle hantýrka se hodí spíše na Ovocný trh nežli sem.

Otevrou se dvěře a vstoupí soudce v taláru, známá milá tvář, a žádá pana kolegu, zdali by nemohl za nějakou chvíli vypomoci v senátě. Jsou dovolené a o votanty je nouze. »Co vás to napadá,« brání se pan vrchní, já mám strašně mnoho práce.« Pan kolega, který se zřídkka kdy ustanoví pod třináct líčení na den, jde hledat votanta dál. Pan soudce má před sebou tři sumárky, o druhou se pře s panem návladním, chce ji mermomocí odročit, protože obžalovaný píše, že nastoupil službu a nemůže pozvání vyhovět.

Konečně si dá říci a soudí v jeho nepřítomnosti. Odešel zaměstnavateli s několika stovkami, nechav koně bez obroku. Tři měsíce těžkého žaláře. »Jak pak je pan návladní spokojen s trestem, he?«

»Děkuji, spokojen.«

»Víte, proč jsem mu to tak napařil? To že nechal ty koně bez obroku. Já ti dám, chlapíku, nechat koně bez obroku!«

Nevím, není-li pan soudce členem Spolku proti týrání zvířat. Někdy tomu tak bývá, že se soudce při výkonu svého úřadu nedovede odpoutat od svých zálib. Je-li to veliký nimrod, běda pytlákovi! To bude drahé očko. Chytá-li pan rada ryby na udici, šeredně to odskáče opovážlivec, který, jsa bez udice, otrávil rybu kebulí. Ale co kdyby — eh, pryč myšlenko! To že se dějí v přítomné době takové divné věci, jen proto může člověka něco podobného napadnout... Ale jistě by to nebylo ani inteligentnu příjemné, kdyby mu to samosoudce »napařil« pro nějaké koně bez obroku.

*

Zajímavý typ soudce je soudce cholerik. A velmi zajímavé je dívat se, když soudí cholerika.

Udělal kraval v hospodě a když na něho poslali strážníka, spoličkoval ho. Celá ves se ho bojí, protože vzplane při každé maličkosti a pak se necítí. Teď sedí na lavici obžalovaných. Co chvíli vstává a rudne v obličejí. Rozkřikuje se. Ale i soudce střídá barvu v tváři a křičí na něj ještě víc. Je u soudu doma, může si to dovolit. Lehký mráz přejde vám po zádech, nedopadne-li to špatně. Ještě jednou soudce zahřmí, obžalovaný vzplane a může se na něho vrhnout. Na štěstí se vlna vzdoru tiší. Dochází k rozsudku. Ve svém výroku je soudce shovívavý. Je to zcela přirozené. Kdo může tohohle obžalovaného lépe pochopit než on? Dělí je od sebe jen kultura, jinak jsou si rovni. Soudce by nevymlátil hospodu a nespoličkoval by strážníka, protože jeho kultura je vyšší. Ale i jemu působí toto založení nesnáze. Ráno před tím, než bude soudit, měl by si vzít vlažnou lázeň a vykonat procházku v přírodě.

Lito je vám při takovém líčení svědků. Svědek přišel přece jen proto, aby vykonal svou občanskou povinnost, která je nejednou hodně nepříjemná. Venkovský staroušek, nezná městských způsobů, rozpovídá se. Ale pan soudce také chce mluvit. »Nemluvte mi do toho, počkejte, až budu hotov!« rozkřikne se na něho,

až okna zařinčí. Staroušek se přikrčí a ztichne. Nevěděl, že bude takhle u soudu hubován. Dostane jen za cestu a pan soudce s ním ještě smlouvá.

*

I naivkové jsou ještě mezi soudci. »Tuhle věc hodně držte, je slabá!« dává pokyn ke stolku státního zastupce tak hlasitě, že je to slyšet v soudní síni. Myslí chudinka, že musí všechno odsoudit, co pan státní žaloval. Proto ho prosí o podporu, aby se slabou věcí nepropadl. Bojí se zprošťovacího rozsudku. Což pak je úkolem státního návladního, aby dělal právu násilí? I jeho činnost je z velké části činností soudcovskou. Nechtí ho jeho postavení v soudním procesu vést k tomu, aby v první řadě usvědčoval z viny, přec nemůže chtít víc než právo. Že žaloval? Božíčku, vždyť žaluje tenkrát, když má na někoho podezření, že něco nekalého provedl. A nejednou by odložil péro, kdyby znal lidi, o nichž se má rozhodnout. Je žalována dívka, že nebezpečně hrozila střelbou svému nemanželskému otci, od něhož chtěla peníze. Vstoupí se do soudní síně. Muž je jako hora, dívka je skřítek hrbatý napřed i vzadu. Kdyby na ni dupl, vyrazí někde okno jako poplašená kočka. Jak to lze držet?

*

Na lavici obžalovaných sedí vášnivá ženská ze Žižkova. Měla se sousedkou rvačku, a když ji strážník vyzval, aby šla s ním na policii, vrhla se na něho a chytila ho za pendrek. »Co myslíte, proč vás asi chytila za ten pendrek?« ptá se pan soudce strážníka. »To já nevím, prosím,« odpovídá strážník. »To přece musíte vědět, vždyť říkáte, že jste ji chtěl odvést na policii, a ona asi nechtěla jít?« pomáhá mu pan soudce. »Já to tu mám sice ve spisech, ale potřebuji to od vás slyšet. Proč vás tedy chytila za pendrek?« »Aby zmařila můj služební výkon,« dovrtípí se konečně strážník. »No vidíte,« projevuje pan soudce svou spokojenost, slyše odříkávat strážníka právnickou abecedu.

Je to naivní, ždímat z laika právnickou formuli, jejíž smysl a dosah konkretisovat náleží soudci. Co by si chudinka počal, kdyby se svědek nedovrtípil? Anebo kdyby nesouhlasil? Na Žižkově jsou vášnivé ženské. Na malé chodbě nad točitými schody je jeden vodní výtok pro všechny obyvatele poschodí, v koutě jeden temný společný záchod. Dnes ucpe jedna ženská výlevku špinou, zítra druhá polije po tmě záchod. Hádky jsou na denním pořádku. Z kuchyně okno na chodbu, vidí si do hrnků. Závidí si talíř švestkových knedlíků. A proto jsou tu vášnivé ženské. Pan soudce snad nezná tento svůj zvláštní nárůdek, který soudí, a neví, že žižkovská žena z vášnivosti chytí strážníka za pendrek. Hledá jen obvyklou výplň pro svou právnickou formuli. Je to nejjednodušší.

*

A ještě jedna vlastnost zajímá u soudců: demokraticnost. Vidíte, jak někteří soudci pochopili, že před republikánským soudem nesmí být rozdíl v hodnocení člověka podle kapsy, že republikánský soudce v taláru nemůže se klanět zlatému teleti. Ale přijdete do jiné síně, a hle! Milostivá paní sem, milostivá paní tam. Zdá se, že i v republice bude všechn boj proti těm někdy prapodivným milostem marný; habeant sibi! Ale v soudní síni vždycky jen paní! Rozdíl v oděvu může se jinak odstupňovat.

Když paní svědkyně přijde k soudu nedostatečně ustrojena a vykonavši svou povinnost sedne si na la-

vici a blýská nahým stehem nad punčochou, může jí soudce uložit peněžitou pokutu pro neslušnost v soudní síni. Pokuty lze přizpůsobit jemnosti oděvu. Nevšádím k tomu soudce ze zlomyslnosti. I svědci stávají se součástí soudu a mají se vystříhat věcí, jež porušují důstojnost svatyně Spravedlnosti. Když venkovanu čouhá před soudem z kapsy dýmka, rádi byste ho poučili, že takhle nemá vstoupit do soudní síně. A podobně cítíte, že žena měla by přijít úplněji ustrojena před tribunál, který trestá veřejné urážení stydlivosti.

*

Resumuji: I soudci jsou lidé. Nejsou bohorovně právě tak dnes, jako nebyli před lety. A lze v nich poznati tytéž rozdíly. I dnes zasedají za stůl výteční soudci vedle nevýtečných. Ale diváka zmocňuje se touha, aby byli výteční všichni. Především soudce bez hlubokého mravního fondu a bez silného vědomí odpovědnosti není na svém místě. Pravý soudce musí být nezbytně též psychologem. A všechny ty věci spočívají silně v založení a životní škole, kterou soudce prošel. Řekněte mi na příklad, je-li snadno soudit velikého nuzáka soudci, kterého slyšíte vyjednávat o koupi automobilu? Ale víte-li, co je to nouze, a slyšíte ortel za položené oko, do něhož se z jara chytil zajíc, na kterého čekalo doma pět hladových krků, stahuje se vám jaksi hrdlo, jako byste sami ten drát kolem něho cítili. Majiteli revíru šlo o radost, ale ti potřebovali zajíce sníst. Mnoho lidí chodí kolem vás, kteří se minuli s povoláním. Jen že u soudce se omyl v povolání rozhodně více vymstí než jinde. Soudcovství je úřad pro celého člověka, pro charakter svérázný a silný.

*

Avšak od osob zase k věci. Dnešní souzení má všecko jeden ráz. Je to jakési lokajství času. Spoření časem vykonává na soudnictví obrovský vliv. Jděte si poslechnout k soudu, na příklad k trestnímu, kam chodíte ještě nejráději.

Zpitý šofér vozil v noci po Praze flámující pasáže, zajel na chodník a zabil člověka, otce dvou dětí, rozdrtil mu o zeď hrud. Všecko čeká na výrok trestního soudu o zavinění úrazu, hodně na tom závisí, co vdova dostane, ale vidíte, jak se senát brání návrhu některé ze stran, aby se odebral na místo, kde se úraz stal, poněvadž bez místního ohledání není si možno učiniti o věci správný obraz a hrozí nebezpečí, že šofér bude pro nedostatek důkazů zproštěn. Odejet někam na periferii města, to znamená ztrátu celého půldne, a kde ten půlden vzít, když jsou v kalendáři všechny volné dni na tři měsíce dopředu napěchovány?

Ale uvidíte i jiné zajímavé věci.

Mezi jednáním přivádí dozorce ustavičně nové lidi a rozsazuje je po lavicích. To jsou obžalovaní do zástupy. Ať mladí či již v letech — mladých je pořád nejvíce — poslouchají tu jako diváci, kde a jak se kradlo, loupilo, podvádělo, aby postoupili o něco blíže k soudcovskému stolu, jakmile dojde na ně řada. Je to lidská hmota, čekající na zpracování v rukách soudcovských. Něco odporného i s lidského stanoviska i proto, že se to nehodí pro člověka, který není snad ještě zkažen, aby se tu díval na živý film lidské mravní bídě. Ale ta chvíle, než dozorce přivede přes chodbu obžalované do jednací síně, nesmí a nemůže být ztracena, a proto jsou obžalovaní pořád v zásobě.

Práce je mnoho, nějak je potřebí ji zvládnout. Je větší životní intenzita, jsou četnější lákadla, auta do

sebe vrážejí. Někteří předsedové pochopili, že to lze zmocit jen technikou. Je dobře připraven, krátí i obžalobu, když ji předčítá; nesouká z obžalovaných a svědků znovu osobní data, nýbrž v rychlosti jen konstatuje jich identitu; ve věci je obmezující na thema přesně podle obžaloby, nenechá si obžalovaného nebo svědka se rozpovídat; poví stručně obsah listin, které se mají číst.

Kam až tato stručnost sahá, poučí vás sdělení předsedovo: »Tu je dvacet pět protokolů, které se mají číst; ti lidé to všecko potvrzují, protokoly tedy platí za čtené.« Poučení obžalovaných a svědků, publikace rozsudků, to vše děje se namnoze s takovým chvatem, že to nelze sledovati. Nepovažují za anekdotu to, co se kolportuje mezi soudci, že se jeden obžalovaný tázal dozorce, který ho vyvedl z jednací síně, na chodbě, jak to s ním dopadlo, a že dostal za odpověď: »Máte to dobré, dostal jste tři měsíce podmínečně, můžete jít domů!«

Jen si poslechněte. Soudce čte obžalobu, a když přijde k místu: »a že se tím dopustil zločinu«, pokračuje: »a odsuzuje se za to« — teď se zarazí a pokračuje ve čtení. Málem by byl obžalovaného hned odsoudil. Anebo publikuje rozsudek drže obžalobu v ruce: »Jménem republiky! Státní zastupitelství žaluje...«

To už nejsou lidé, to jsou automaty.

Jednou diktovali písaři u soudu — řekněme Janu Peštovi — který sedal po léta u psacího stroje, ze žertu rozsudek: »Jan Pešta je vinen zločinem vraždy a odsuzuje se k trestu smrti provazem. Věděl napřed, že to napíše. U písaře se to snese, ale soudce?

Stane se i, že předseda ve chvatu zapomene na svědky. Konstatuje poslední věc a odchází k poradě. »Jsou tu svědci,« řekne mu votant a chytí ho za talár. »Pravda, já bych byl zapomněl, tož je tedy zavolejte.« A vrací se na své místo.

Mezi předsedou a svědky, kteří se nedají vtěsnat do téhle rychlostní skříňky, dochází pak nejednou k přestřelce. Soudce už ví ze spisů, oč běží, a nejráději by slyšel od svědka: »ano« nebo »ne«. Svědek však nechápe, že tu jde o spoření časem a rád by o věci aspoň něco řekl. Brilantní technikář tomu předejde. »Je tomu tak, jak je uvedeno ve vašem protokole?« »Ano, je tomu tak.« »Tedy vy to potvrzujete. Děkuji. Můžete jít.«

Advokát mívá při takovém souzení trapné postavení. Sotva vstane a začne věc rozebírat, ozve se z úst předsedových: »Jen krátce, pane doktore, vy navrhuje, aby rozsudek prvního soudu byl potvrzen. Soud se poradí.« Člověk se pak věru nediví, když advokát dostane od strany k účtu říznou připomínku: »Jak můžete po mně žádat stopadesát korun za intervenci u hlavního líčení, když jste tam řekl jen několik slov?«

Soudce ve velkém městě se neobejde bez jisté procesní techniky. Je tu spletitější hospodářský a sociální život, práce tu roste pod rukama do šíře i hloubky. To bylo už za stara.

Pan rada K. od krajského soudu v N. byl by se velmi rád dostal do Prahy. Byl to klidný, rozšafný soudce. Úspěch očekával od inspekční návštěvy presidenta vrchního zemského soudu Wesselého. Také před ním líčil! Všecko šlo jako na drátku, jedna radost. Ale jaká rána! Pan Wessely nechtěl o přeložení do Prahy ani slyšet. Kam prý by přišel u pražského trestního

soudu takový důkladný soudce. A pan rada K. zklamán čekal dlouhá léta na své přeložení.

Dovedl také stručně líčit. »Přistupte blíž, obžalovaný.« Obžalovaný postoupil o krok. »Přistupte jen blíž, obžalovaný,« opakoval pan rada. Obžalovaný dodal si odvahy a pokročil až k zelenému stolu. »Váš bratr byl také předvolán, proč pak se nedostavil?« »Prosím, on nemůže, má tyfus.« »Jděte dál,« zahřměl na něho pan rada, až okna zařinčela. A teď ho nikdo nepoznal. Za čtvrt hodiny byl s líčením hotov.

Technikáři nabudou dnes mezi soudci velkoměsta vrchu. Ti, kterým není dáno, aby látku rychle zvládli, trpí únavou a vyčerpáním, a s nimi trpí všichni, kdož jsou na nekonečných líčeních účastní. Především advokáti, jimž jde o drahý čas, ostatní soudci a svědci. Ale nechť si technikáři na tomhle svém umění příliš nezakládají. Je to jen jistá pomoc v nouzi, když voda teče do bot.

Před senátem se zodpovídá mladý člověk slušného a sympatického zevnějšku pro zpronevěry. »Vidíte, proč tohle děláte?« káře ho předseda, jemuž tane na mysli jen skutek sám. »Snad je třeba hledat k tomu vysvětlení v jeho minulosti. Jaké byly u vás doma poměry?« klade votant otázku, za niž by zasloužil ústa ozlatit. »Co s tím?« přerušuje ho předseda. »Skutku se dopustil a musí za něj zodpovídat. Není žádné pomoci.«

Cítíte, jak je to nesoudcovské. Z úst téhož soudce slyšíte za chvíli vážné napomenutí, ale tomuto napomenutí schází organická souvislost s onou vadou osobního vývoje mladého muže, jež zavinila jeho pád a zůstala soudci utajena. Chvat vládne nade vším. Soudce nesnaží se poznat živý objekt svého řízení, nemá na to kdy. Obžalovaný zpronevěřil, musí za to pykat. To je čirý objektivism. A jsme přece už zvyklí říkat, že pokrok trestního soudnictví je v subjektivismu, v proniknutí individua a odvážení jeho nebezpečí pro společnost. Pro našeho soudce je to bezduchá theorie. Šílený chvat sráží ho dolů, nedovoluje mu se rozvínout. Ani výteční soudci nezůstanou nedotčeni.

*

Mezi soudci je od nějaké doby v tisku jakýsi divný spor o to, porušují-li se dnes procesní řády čili nic. Již asi před 20 lety psal Dr. Bouček v »Právnických rozhledech«, že trestní řízení se vyvinulo v odporu se zásadami zákona, že jeho těžiště je ve vyšetřování, které provádí nejmladší soudce, a hlavní líčení že je pouhou dohrou celého procesu. A jak se tehdy ještě líčilo! Ale dnes? V čem spočívá bezprostřednost? Co vědí votanti a jiné účastněné osoby o věci? »Tu je dvacet pět protokolů, které se mají číst; platí za čtené.« Pořád slyšíte jen konstatovat obsah listin, všechno to visí na předsedovi, který zná spisy. Kontrola druhými členy sboru není možná, senát stává se bezvýznamným. A co lze také poznat za čtvrt hodinku na obžalovaném?

Mluvívá se též o zachování jisté vnější formy při soudním řízení. Souzení má mít důstojný ráz. Má působit na obžalovaného, na svědky. Má to beze sporu svůj význam. Ale na dnešním stavu souzení nezmění nic ani nový soudcův talár. Soudní líčení u soudce technikáře je fraška. Fraška s příchutí tragiky. Pořád se v ní opakuje motiv: Až sem dospělo naše soudnictví.

Kupy spisů na stolech soudců mají ještě jiné násled-

ky. Vyšetřovací vazby jsou zbytečně dlouhé. To sahá i do státních kapes. A ohrožuje to mladé lidi ve vězení zkázou. Význam podmíněného odsouzení se tím oslabuje. Soudce ukládá obžalovanému z měsíce žaláře podmíněčně, a on má už plně dva měsíce vyšetřovací vazby. Není divu, že to svádí k odepření toho dobrodiní. Trest má už vlastně odpykaný, tedy jaká podmínka? Ale není to jedno. Odsouzení se zapíše do rejstříku a zachovalost je ta tam. A je to věc obrovského významu.

Mladý muž dá se strhnout velkoměstským společenským životem k zpronevěře peněz u zaměstnavatelské firmy. Byl dobrým pracovníkem, měl zodpovědnou funkci. Sám šéf ho chválí. Je uznán vinným, dostal sedm měsíců podmíněčně na tříletou zkušební dobu a je povinen nahradit do té doby zpronevěřené peníze, jinak by musil do žaláře. Je zachráněn. Vzpamatoval se, má už zase místo. A šéf se diví účelnosti zákona. Je jist, že ten mladý muž vrátí se do pravidelných kolejí životních a vynasnaží se platit. Kdyby byl zničen, nezaplátil by nic. Soudce, který vypustil z úst mínění, že by se měl zákon o podmíněném odsouzení zrušit, nebyl nikdy pravým soudcem. Neznám nic krásnějšího v trestním soudnictví.

Nekonečnými průtahy v trestním řízení oslabuje se veřejný zájem na likvidaci případu a ztěžuje se jeho vyřízení. Trestní právo má veřejný ráz, ono má držet všem povahově slabým zrcadlo před očima. A proto je trestní nálezh nejúčinnější, když následuje ráz na ráz za příběhem. Ale hlavní líčení za rok po události? To už je zájem okolí silně ochablý. Kdyby o tom nepsaly noviny, nikdo by po tom ani nevzdech, leda že se jedná o nějakou velkou sensaci.

A svědci? Slyšíte ustavičně: »Já se už dnes po tak dlouhé době nepamatuji. Je-li to tak v mém protokole, bude to pravda.« Kdo pak to může chtít, aby věci, jež se často ani nedotýkají svědkova zájmu, nosil dlouhatánské měsíce v hlavě? A to je pro soudní proces zase nová potíž.

Soudci se s tím vším už tak nějak smířují. Přestávají reptat. Důkladní a svědomití soudci přizpůsobují se technikářům, snaží se je dostihnout v jich šíleném chvatu, aby nebylo výtek. Ale kam to spěje? Pozorujte jednání v soudní síni, kde se koná prozatím třináct přelíčení za dopoledne, a řeknete si: Má-li být soudnictví mravní páteří společnosti, je tohle hotový krach té ideje.

Soudcům je potřeba dvou věcí: času a peněz. Ovšem ne proto, aby si mohli kupovat lepší tabák nebo jezdit v automobilu, nýbrž proto, aby se pozvedla jejich kultura. Kultura citová i rozumová. Není potřeba a nebylo by ani správné, aby soudce podléhal citovým malichernostem, ale nesmí být necitou. Hluboká znalost lidských povah a životních poměrů ve všech detailech dovede již udržeti cit v náležitě míře.

Soudce potřebuje peněz na studijní literaturu a času k tomu, aby ji mohl číst. Kde poznáte inteligentního soudce, ten jistě nemá místo knihovny automobil a nevysedá své večery v hospůdce. Ale soudce nemůže být jen papírovým člověkem. Musí dovést vkročit do života a neštítit se jít zejména tam, odkud přicházejí lidé, kteří sedají před jeho stolkem.

Tedy čas, peníze, kultura. To je, myslím, heslo, které může vésti zase k vzestupu, jehož si žádá nová doba.

—čk—